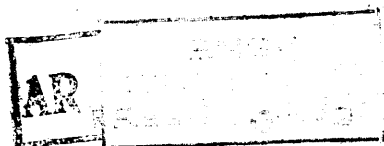

EESTI HÕIIM

25990.

SP, 204

SISU:

- G. Ränk: Tervituseks X laulupeo puhul.
J. Mägište: Hõimuliikumise sisemisest kandejõust.
Prof. Julius Mark Ungari Teaduste Akadeemia liikmeks.
J. Aul: Eestlaste tõulisest kuuluvusest.
Vaaldapää: Liivi ajakirjanduse esimene aasta.
M. Kövesi: Uurimistöö soome-ugri keeleteaduse alal Ungaris.
G. Ollik: Ülevaade soome-ugri kultuurkongresside otsuste teostamisest Eestis.
Kroonika.

EESTI HÕIM

ASUTIS FENNO-UGRIA HÄALEKANDJA.

Vastutav toimetaja: *prof. J. Mägiste*, tegevtoimetaja: *mag. phil. G. Ränk*. Väljaandja: Asutis Fenno-Ugria

EESTI HÕIM on meie ainuke hõimupoliitiline ajakiri. Ta ülesandeks on meie lähemate ja kaugemate sugurahvaste lähendamise mõtte elevel hoidmine ja edasiarendamine. Selle suure ülesande teostamiseks EESTI HÕIM toob kirjutisi ja lühemaid teateid hõimurahvastest, eriti nende rahvuspoliitilistest püüetest. Samuti pühendatakse tähelepanu meie endi rahvuskultuurilistele küsimustele.

EESTI HÕIMUS on senini avaldanud kirjutisi meie endi ja hõimumaade kultuuri tegelasi, kes on edaspidigi valmis oma kirjutistega rikastama ajakirja sisu. Neist oleks mainitavad *prof. M. J. Eisen*, *P. A. Speek*, kirjanik *K. E. Sööt*, *P. Voolaine*, *prof. S. Csekey*, *dr. phil. E. Enäjärvi*, *mag. phil. V. Ernits*, *dr. phil. M. Haavio*, *mag. phil. Vilho Heulanen*, kirjanik *J. Jaik*, õpet. *H. Jänes*, *prof. J. Mägiste*, *kunstr. M. Pukits*, *mag. phil. E. Päss*, *mag. phil. N. Reisman*, kirjanik *E. Vilde* j. t.

EESTI HÕIM ilmub 4 korda aastas. Tellimishind aastas 1 kr., üksiknumbrid á 25 senti. Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid ja Asutis Fenno-Ugria Tallinnas, Lai 1.

Toimetuse ja talituse aadress on
TARTU, VESKI TN. 5, TELEFON NR. 3 (kella 9—3).

EESTI HÕIM

ASUTIS FENNO-UGRIA HÄÄLEKANDJA.

Vastutav toimetaja: J. MÄGISTE. Tegev toimetaja: G. RÄNK.

Nr. 1—2.

Jaanikuu 1933.

VI aastakäik.

Tervituseks X laulupeo puhul.

Jaanipäeval koguneb Eesti rahvas jälle oma ajalooliste „Laulu ja Mängu Seltsi“ lippude all Kadrioru tammikusse pühitsema suurt rahvuslikku pidupäeva, traditsionaalset laulupüha, seekord kümnen-dat omasarnaste reas. Ülemaalised laulupeod, mille kümnen-dat tähis-päeva jaanipäeval pühitseme, on nagu mõõtpostid selle tee ääres, mida mööda rahvas on suunanud omi samme, pimedusest valguse poole, orjaasendist vabamehe võitlusväljale. Ei ole liialduseta see ütlus, et Eesti rahvas on ennast laulnud rahvaks: alles ülemaaliste laulupidu-dega oli jällegi jalule seatud laiemas ulatuses see kokkupuute võima-lus üksikhõimude vahel, mis sajandite jooksul meist olenematuil põh-justel puudus. Siin kuulis rahvas esmakordselt avalikult räägitavat terviklikust Eesti rahvast, mitte üksi ta olemasolust, vaid ka edasi-elamise õigusest ja tulevikukavatsustest. Need peod olid tõukeks rahvuslike kultuurürituste edasiviimisel, millised üks vähem, teine enam õnnestununa moodustasid meie ärkamisaegse rahvuskultuuri-lise programmi. Sellepärast ei saa me laulupidudele tänapäevgi vaa-data ainult kui puhta kunsti paraadidele, vaid kui ajaloolistele äratus-päevadele, mille taotlused peavad jääma ikka endiselt tõugetandvaiks, kuigi ülesanded ja nende sisu ise on muutuvad.

Kuid mitte üksi meie sisemise rahvustunde kinnitajaks ja enese-tunde tõstjaks pole olnud meie üldised laulupeod, vaid need on juba esimesest peost alates olnud ka tähtsaks teguriks Eesti hõimurahvaste vahelisel sõprusesidumisel. See tähelepanu, mida ungarlased ja soomlased pühendasid meile juba esimesel laulupeol, ei olnud juhitud üksi nende maade esindajate filoloogilisest harrastusest, vaid suurel määral vennaarmastusest, mis säält pääle on meie hõimurahvaid sidu-nud ikka ja ikka tihedama ühtehoiu sidemega. Kuigi meie iseseisvuse

ajal on tehtud eriti kiireid samme soome-ugri hõimude lähenemisel ja üksteise-mõistmisel, oleks ometi ekslik arvata, nagu oleks siin tehtud juba kõik võimalik või saavutatud piir. Ei, vastupidi, kõik on siiski veel muhenemisajajärgus, millest peab ajajooksul kujunema kindlajooneline programm hõimrahvaste kavakindlaks koostöök. Meie põhjapoolsed hõimud, Eesti ja Soome, tunneme seda koostöö, koosvõitlemise tarvet eriti teravalt, igal sammul, ja mõningate võimalike ümberrühmituste tõttu Euroopa rahvaste peres võib see koosvõitlemise tarve reaalsemal kujul tulla päevakorda rutem kui me seda oleme kujutelnud. Ükski terve eluvaistuga rahvas ei lepi üksi olemasolevaga, vaid peab alati olema valmis oma elamisvõimaluste laiendamiseks; ei tohi mitte üksi olla löökide vastuvõtjaks, vaid ka ise ründajaks — ja siin on kahel Soomelahe rahval nende ühine võitluse programm juba ette kirjutatud.

Sellepärast vennasrahvaste esindajad, kes te saabute Eesti suurile pidupäevale, teadke, et siin ei tervitata teid ainult vanade sõpradena, kelle nime mainitakse vaid mineviku mälestuste pärast, vaid samal määral ka noorte liitlastena, kellel seisab teel ees veel palju võitlemisi kumbkummagi eest. Üksikisik saab vanaks, ta ülesanded taanduvad aastate kuldes — rahvas jääb aga iginooreks, kuna tema vanemaid põlvi asendavad pidevalt noored. Inimene ja sugupõlvad on kaduvad, aated igavesed; see suur aade, mis ühendas meie isasid Eestist, Soomest ja Ungarist esimesel eesti laulupeol Tartus 1869, ühendagu meid poegi kümnendal laulupeol Tallinnas 1933. Neil päevil jätkem oma argimured, unustagem need igapäevased pisirüselused, mis mõnikord kipuvad oma taha matma suurt ühist pääsihti, ja tõuskem taas hetkeks kõrgemale, kust avaneb selge vaade soome-ugri hõimude suurele ja võimsale tulevikule. Kui see nii on, siis jäävad Eesti üldlaulupäevadki tugevaks kiviks meie ühise ehitise alusmüüri.

Samuti olgu tervitatud Eesti üldlaulupeo puhul meie väiksemad hõimud Ingeri ja Liivi, kelle endaleidmise tee on olnud okkalisim teistest. Olgu Eesti laulupeod teile julgustavaks eeskujuks, kuidas arglikult visatud seemnekesest võib kasvada võimas puu, mille oksad vabalt võivad laieneda iga ilmakaare poole. Väike olla pole veel pahe ega häbi, küll on aga seda tunde- ja tahtenõrkus. Maailma ajalugu näitab meile küllalt kujukalt, kuidas väikesist suguharudest on saanud maailma valitsevad rahvad. Kes saab keelata seda meile, kui omame küllaldaselt tahetugevad olla ja suureks saada!

Lõpuks väliseestlased, kes te oma arvukate esindajate kaudu

võtate osa juubelilaulupeost, võtke siit kaasa seda sageli nii varjatud Emamaa optimismi, mis nähtavale tuleb ainult suurtel otsustavatel hetkedel ja pidupuhkudel, kui sellest peaks tulema puudus Põhja-Ameerika metsakõrbedes, Austraalia arumaadel või kustahes mujal maailmas, kus elab laialipillatuina eestlasi. Viige kaasa seda ühistunde vaimu, mis rahvast senini on hoidnud koos kõigi olude kiuste ja seda tõsimeelsuslikku rahvustunnet, mis aastatuhandeid on olnud seotud vähenõudlike Läänemere rannikmaadega.

G. Ränk.

Hõimuliikumise sisemisest kandejõust. ¹⁾

Soome-ugri hõimuaate nimel tänasel päeval, võib-olla just praegusel tunnilgi, kõneleb mitusada suud, kirjutab mitukümmend sulge. Peetakse neljandaid järjekorralisi hõimupühi Eestis, Ungaris, Soomes, Liivis ja kõigi maailma soome-ugrilaste juures, välja arvatud Venemaa lääne-piiritraatidest idapoolsemad alad. Aatel, mis koon-dab enda ümber nii laiad maa-alad ja miljonitesse ulatuvad inim-hulgad, peab olema kindlasti sisemist kandejõudu. Ja ongi seda kandejõudu, kuigi pole vähene ei meil Eestis ega teistes hõimumais nende enda teada reaalselt mõtlejate arv, kes hõimuküsimusi ei võta küllalt tõsiselt. Hõimupühad kõigis hõimumais ongi mõeldud tähtsa tegurina selleks, et selgitada laialipillat soome-ugri rahvuste ühte-kuuluvustunde tähtsust ja hõimuliikumise tõsist olemust. Ja näibki, et aasta-aastalt ikka laiemalt nii meil Eestis kui mujalgi õpitakse hindama meie hõimutööd ja selle ülesandeid. Seda eriti hõimumaade noorsoos, kes kasvab ja küpseb, et kord juhtida meie maade saatusi.

Soome-ugrilise hõimuliikumise, meie sugurahvaste liginemis-püüete sisemise ürgjõu olemasolu nähtub kõigepäält juba sellest tõsi-asjast, et see kultuurliikumine on aastakümneid püsind ja üha hoogu võtnud kõigis maailmapalangute lõõskades. Umbes sadaviiskümmend aastat on alles kulund sellest, kui ungarlaste J o h. S a j n o v i c s'i ja S a m u e l G y a r m a t h y uurimiste läbi lõplikult kindlaks sai soome-ugri rahvaste pere keelelis-kultuuriline ühtekuuluvus ligikaudu kogu ta praeguses ulatuses. Kogu möödunud XIX sajandi ja käesoleva sajandi läbielatud aastakümnete jooksul kümned silmapaistvad tead-lased oma Siberi taigadest Ungari tasandikkudeni ulatuvate uuri-mustega soome-ugrilaste muinaskultuuri ja keele alal on olnud ehitä-

¹⁾ Kõne hõimupäeval 1932. a. oktoobris Tallinnas.

mas toda muistse soome-ugri ühiskultuuri hoonet, mille eelnevad aastatuhanded olid tundmatuseni maha kiskund. Siin on tööl olnud mitmed inimpõlved. Alates soomlaste Joh. Andr. Sjögren'i ning M. A. Castrén'iga ja ungarlase Anton Regul'y'ga XIX saj. I poolel ja lõpetades uurimuspõllul alles esimesi samme tegevate tänapäeva noorte teadlastega Eesti, Soome ja Ungari ülikoolides. Ikka ja jälle pole nende meeste uurimusala olnud neile paljalt külmaks mõistuse-, vaid ka soojaks tundeasjaks. Vanimail soome-ugri uurijail juba puhta teadusliku tõejanu kõrval näeme loomulikult tekkivat sooja sümpaatiat uuritavate sugurahvaste vastu ja elavat huvi nende käekäigu suhtes. Soome-ugrilaste kultuurilise olukorra tõstmine ja vastastikune lähendamine selle kultuurtöö soodustamiseks paelus tugevasti nende meeste meeli. Tuletagem meelde kuulsa soome uurijate, Kalevala kirjapanija E. Lönnrot'i ja keeleteadlase Aug. Ahlqvisti uurimusreise Eestisse 1840.—50-ndail aastail. Selgemini kui keegi varemini mõistsid nad endi eesti hõimurahvale sündind ja sündivat ülekohut, nagu näha nende tookordseist avalikkudest sõnavõttudestki. Või meenutagem esimest Eesti laulupidu (1869) külastand Ungari teadlast P. Hunfalvy't. Ta pärast avaldas ungari ja saksa keeli oma reisukirjeldused, milles jällegi eestlasi osati mõista ja hinnata hoopis õiglasemalt, kui seda olid teind võõrahõimulised muulased. Nii said noil aegadel soome-ugri uurijad hõimumõtte äratajaiks ja esimesiks ülalpidajaiks. Soome-ugri uurimuste tulemuste levimisega laiemais hulkades avardus hõimumõtte pind. Teame kuidas Eesti ärkamisajal 1860-ndail ja 1870-ndail aastail juba mitmeliikmeline Eesti ja Soome juhtivate haritlaste ring oli omavahel läbikäimises. Isa Jannsen, eriti Koidula, ka Kreutzwald olid teatavasti Eesti poolt nende silla-algatuste kandjaid. Jakobson, Hurt, Ado Reinvald jt. liitusid selle mõttesuunaga. Ja 1880-ndail aastail muutub Eesti-Soome läbikäimine tolleaegses harvas haritlaskonnas juba võiks-öelda massiliseks. Tehakse vastastikuseid rühmakülaskäike, asutakse kirjanduse vastastikusele tutvustamisele. Kolmas suurem soome-ugri rahvas kauge keelelise vahemaa tõttu jäi esialgu loomulikult selle vendlustamise juures enam kõrvale. Kuid ka Ungaris sama-aegselt, umbes 50 a. tagasi, kerkis esile mehi, kes erilise innuga hakkasid tegema teiste soome-ugri kultuuride, eriti soome, tutvustamistööd (prof. J. Szinnyei, Béla Vikár).

Meie eesti kultuurile, kui kõige nooremale põlise ungari ja vähe vanema soome hõimukultuuri kõrval, on olnud kõige enam reaalselt kasu soome-ugri hõimuteadvusest, eriti Eesti-Soome sugulusteadvu-

sest. Raskeis saksastamis- ja venestamiskeeriseis andis meile jõudu teadmine, et me väikerahvana pole üksi suurte naabrite sõtkuda, vaid et meie püsimise ja arenemise vastu tunnevad huvi ja selleks koguni on valmis tuge pakkuma paremais oludes suuremale kultuurilisele iseseisvusele jõudnud sugurahvad. Seepärast ka venestusaegne Vene tsaaririigi sandarmivalitsus pidas valve all kõike, mis puutus eriti eestlaste ja soomlaste läbikäimisse. 80-ndate ja 90-ndate aastate avalik hääl Eestis, rahvuslik ajakirjandus, oli tugevasti Soome-sõbralik, teiste sõnadega hõimumeelne. Selles töötasid ju mehed nagu K. A. Hermann, H. Prants, J. Tilk jt. Ajakirjanduse kasvav mõju massidele oli noil aegadel suurem kui praegu, kuna siis muu kirjanduse vähesuse tõttu paljudele ajakirjandus oli ainsaks enesearendamisvahendiks. Ja ajakirjandus, kuigi tsensuurioludest tõkestetuna, kasvatas hõimumeelsust, mis tol ajal seisis päämiselt Soome-sõbralikkuses. Ajakirjanikuna, „Oleviku“ toimetusliikmena on vist ka J u h a n L i i v sõnastand oma tuntud seisukoha Eesti-Soome suhetes: „Ei, olgu selles meil selge vahe, et meil kool on üle lahe“. Seda „üle lahe kooli“ kasutetigi 90-ndaist aastaist pääle rohkesti, nii rahvuskultuurilistel aladel kui majandusliku kultuuri (kodumajapidamise, põllukultuuri) tõstmisel Soomest eeskuju otsides. O s k a r K a l l a s on ühes lühikeses mälestuskirjutises näidand, kuidas too salapärane sosistamine „Soomes olevat... nii ja nii“ ka meil mõnegi asja pani liikuma. Ja siis 1904.—5. aasta ärevate aegade tagajärjel paiskus hulk ärksamad Eesti haritlaskonda põgenikena esmajoones jällegi Soome, pääsedes säälse kultuuriga tutvuma ja sääl isiklikke sidemeid sõlmima. Soome põgenemistee oli siis juba valimisel iseendastmõistetav, seda oli juba aastakümneid tutvustet. Samaaegselt, aastail 1904—5, hakkab andekaid eesti noori kogunema õpinguile Helsingi ülikooli, noori, keda peame nimetama seepärast, et nad meie „N o o r - E e s t i“ liikumise juhtivate tegelastena ja hiljemini üldtuntud kultuurtegelastena on palju kaasa aidand Soome-harrastuste elevilhoiule hilisemas Eestis ja eriti oma kirjanduse- ja keeleharrastustega on palju korda saatnud Eesti ja Soome kultuuriliseks lähendamiseks. Need on kõigepäält meie tänapäeva populaarsed nimed — J o h. A a v i k, G. S u i t s, V. G r ü n t h a l - R i d a l a. Ka soomlaste huvi Eesti vastu noil aegadel näitab kindlat tõusu. Eesti rahvuskultuurilistest massialgatustest ja suursündmusist võtavad soomlased mõnigi kord rühmiti osa. Eesti alal liikuvad Soome teadlased (eriti H. O j a n s u u, L. K e t t u n e n) kodunevad siin ja elavad kõigele kaasa. Lubatagu selle kaasaalamise iseloomustamiseks siin jutustada

üks lugu prof. Kettuse murdeuurimusretkelt Kodaveresse üle 20 aasta tagasi.

Tookordne mag. Kettunen oli palutud välismaalasena ühe Kodavere tegelase sünnipäevale (või oli see miski muu tähtpäev, hõbepulm või midagi sarnast). Asjaomane isik oli kadakasakslane, olid kutsutud kõik kokku ümbruskonna mõttekaaslased, valitses kõikjal „puhas“ saksa keel, ka pidulauakõnedes. Soome võõral polnud ses ümbruses hää olla, tema sümpaatiad kuulusid teisale. Võttis siis, tõusis lauast püsti ja pidas kõikide ehmatuseks sula eestikeelse tervituskõne umbes sellise sissejuhatusega: „Ma loodan, et ma austet jubilaari saan kõige enam sellega austada, et ma talle mõne sõna tervituseks ütlen ta enda emakeeles.“ Ja siis järgnes veel rahvusliku propaganda sõnu, nagu seda oleks osand teha ainult kõige parem sündinud eestlane.

Kui siis pärast maailmasõjast tingit kultuurküsimuste tagaplaanile nihkumise aegu suure Vene revolutsiooniga hõimurahvaile kummalgi pool Soomelahte kerkis ette ühine „olla või mitte olla“ küsimus, tulid otsustavad saatushetked, siis oli eelnevate aegade arengukäik teotsemisele näidand kindla tee: Eestil ja Soomel tuleb käia käsikäes. Ainult meie naabrid balti sakslased ei märgand või ei tahtnud märgata seda asjade käiku. Plaanitsedes okup. ajal Eesti asustamist saksa kolonistega ja eestlaste rutulist ümberrahvustamist nad väitsid: eestlased on nii üksik ja mahajäet rahvakild, et keegi nende rahvuslikku kadu taga ei leina. Iseseisvuse algupäevil tuli pikemaid mõtteavaldusi vanemailt ja nooremait Soome-sõpradelt Eestis — meenutetagu H. Prantsu brošüüri „Soome sild“ ja G. Suitsu ettepanekuid Eesti-Soome unionriigi loomiseks. Eesti ja Soome vabariikide sünni künnisel saavad senistest eraviisilistest, sageli utoopilistest harrastustest juba riiklis-poliitilised küsimused. Ka Soomele said Eesti-Soome vahekorra küsimused akuutseiks. H. R. H. Holma oma brošüüris „Viro ja Suomi“ (1919) nimetab (lk. 7) Soome päevapoliitika üheks tähtsaimaks probleemiks seda „mis saab Eestist ja kuidas tuleb korraldada Eesti ja Soome tulevane vahekord“. Tuleb oma üksiklasekambrist Soome suurim poetki, V. A. Koskenniemi, ja hüüab: „O, Suomi, Suomi, nuori vapautesi, sua eikö velvoittais se nousemaan, kun saapuu viesti sinun rannoillesi: käy kuolon uhka yli Eestimaan.“ Edasi teamegi, kuidas kõige saatuslikumail tundidel loodi Soomes „Eesti toetamise toimkond“, organiseeriti vabatahtlikkude salgad frondile, kuidas esimene riiklik laengi saadi Soomest ja samuti esimene de jure tunnustus värsele Eesti Vabariigile. Ja siit edasi juba on läind kahe riiklikult iseseisva hõimrahva sõbralikkude suhete arendamine kaudu mitmeteistkümnene aasta.

Suhetepidamine Soomega on olnud varemail aegadel meie hõimu-

liikumise loomulikuks tulipunktiks, seepärast ka vähegi minevikku pilku heites ikka päämiselt kohtume eesti-soome vahekordade küsimusega. Tean, et on meil mõnigi eesti rahvuslane, kes nende aegade meeldetuletamisest suurt lugu ei pea: olevat vana kulund lugu, jne. Olude sunnil olime siis enam võitja kui andja osas, bilanss oli meie kahjuks passiivne. Tõsi küll, et ka soomlased meilt on mõndagi õppind: laulupidude mõtte tunnustavad nad meilt laenatuks ja üht-teist vähemat, ka mõningaid eesti sõnu oma keelde. Kuid seda on vähem. Ent enda tookordse laenuliseosa üle punastamiseks meil pole põhjust: peagu üldiselt kõik, mis me oleme Soomest võtnud, oleme võtnud enda valikul, oma käega, ilma keltki nõu küsimata või õpetust saamata. Ja tuleb meile endile ainult auks, et me õigest kohast oleme osand võtta vaktsiine nende ümberrahvustamisbatsillide vastu, mis meie ümber õhus lendlesid. Oleme päälegi paljudel kordadel ainult võtnud soomlasilt tagasi enda oma kultuuri elemente, mis soomlased kunagi 1500—1900 a. eest üle lahe purjetades meie asunikudena meilt olid kaasa viind, ja kergendasime seega endi rahvusliku „mina“ lõplikku taasleidmist. Oleksime muidugi endid leidnud ka jonnakalt soomlasist kõrvale hoidudes, mõne kõrgema ja vanema naaberkultuuri pakutavaid laene ohtramalt kasustades, kuid see tee oleks olnud pikem ja kõveram, hoopis vähem õnnelikult leitud. Meie sammud soomlastele lähenemiseks ja soomlaste (tõsi küll, kahjuks lühemad) vastusammud meile pole kaugeltki mitte alati olnud dikteerit külma mõistuse, vaid tunnete, hõimutunnete käsunt. Nii sobimatu kui ka on tundeid meelde tuletada meie ajal, lubatagu seda vähemalt kord aastas, hõimupäevil. Seda enam, et see tundetooniline aastakümnete „hõimutsemine“ on kandnud reaalset vilja, on olnud kaasas loomas praegust olukorda, mil soomlased ja eestlased juba enam-vähem võrdsete kultuurrahvastena võivad asjalikult kaaluda, kuis neil tuleb teineteisele suhtuda hääde naabritena ja ürgsugulastena.

Siirdudes üle tänapäeva, iseseisvusaegadesse, küsime, kas siin argielu asjalikkuses ka veel on mingit tähtsust hõimuküsimusel, või on sellest nüüd jäänd paljas sõnaõlks? Tõelisust ligemalt silmitsedes peab vastama, et hõimumõte on viimastel aegadel saand veel hoopis laiema sisu, temasse on liitund koguni endisest raskemaid probleeme. Raskeil aegadel, kus otsitakse teid maailma rahvaste vastastikuseks lähendamiseks ja nende üksteisemõistmise süvendamiseks, pole midagi loomulikumat kui et algselt ühest kannust võrsund, sama kultuurilise ja suurelt osalt isegi tõulise põhikoega hõimrahvad hoiduvad kokku. Sellest kokkuhoiutarbest on tingit ka viimaseil aastail

soome-ugrilaste hõimutöös süsteemi ja organisatsiooni loomine, mis varemalt peagu täiesti puudus. Kuni 1920. a. oli hõimuisuliselt org-e mitme hõimuma kohta olnud vaid 3—4 (Ungaris 1910. a. asutatud Turaani selts — mis küll türklastega ja bulgarlastega läbikäimisele pani päärõhu; Soomes Ingeri ja Karjala kultuuriliseks toetamiseks eriihingud; Eestis polnud Vene ajal muidugi vastav organiseerumine üldse võimalik), kui mitte arvestada paari lühiealist ja isiklikku laadi Eesti-Soome sõprusringi katset. Sellest ajast päle on Eesti, Soome ja Ungari üle tõmmat tiheda hõimuorganis. võrguga. Mainigem Eesti org-võrgu pääjooned. Hõimuorg-de keskasutis „Fenno-Ugria“ ja Soome-Eesti-Ungari Liit Tallinnas, Tartus kogu üliõp-konda käsitav Akadeemiline Hõimuklubi ühes peagu kõigist Tartu eesti üliõp-organisatsioonest koosneva Hõimuesindusega, Soome-Eesti või Soome klubid Tallinnas, Pärnus ja mitmel pool mujalgi provintsis. Päle selle suur hulk hõimuringe koolides, millest pole täit ülevaadeti. Hõimutöö koordineerimiseks ja teoreetiliseks süvendamiseks ilmub (a. 1932) 5-ndat aastat „Fenno-Ugria“ häälekandjana ajakiri „Eesti Hõim“, ja Tartu „Üliõpilasleht“ on järjekindlalt avaldand erilisi hõimunumbreid ja rohkesti hõimualalisi kirjutisi. Viimaste avaldamine kuulub otse „Üliõpilaslehe“ töökavva. — Väga arvukalt on tekkinud ka suuremõjulisi hõimuuhinguid Soomes; nimetatagu vaid Soomluse Liidu nn. sugurahvaste osakond, mitmesajaliikmeline Akad. Karjala Selts ja Naiste Akad. Karjala Selts, Akad. Hõimuklubi ja mitmeid Ingeri ja Karjala kultuuristamise eest eriti hoolitsevaid ühinguid Helsingis ja provintsis. Mõjuvaimaks hõimuaajakirjaks on Soomes kujunenud AKS-i poolt väljaantav „S o m e n H e i m o“ („Soome Hõim“, 10. aastakäik), samuti on Soome üliõpilaslehed (Helsingis ja Turus) väga oluliselt rakendund hõimutöhe. Ungaris on vana Turaani Selts oma ajakirjaga „Turán“ pärastilmasõjaaegsel perioodil eriti lähedalt silmas pidand soome-ugri hõime, eriti Soomet ja Eestit. Kõige silmapaistvamaks ja laiaulatuslikumaks sündmuseks hõimuliikumise alal on saand „Soome-ugri kultuurkongressid“, mida seni on peetud neli (I a. 1921 Helsingis, IV-ndad a. 1931 jälle Helsingis, vahepäälised Tallinnas ja Budapestis). Mitmel Tallinna õpetajaskonna juhtival tegelasel on nende kongresside mõtte arendamise ja nende korraldamise alal eriti suured teened. Need on kujunenud hõimumaade ja rahvaste vastastikku tutvustamise oluliseks teguriks, kuna neist osavõtt on olnud väga suur (mõnel ligi 2000 is.) ja kirjupalgeline, koosnedes võimalikult kõigi hõimurahvaste esindajaist. Selle kongressi

erikoosolekute otsused on ka saand hõimutöö põhialusteks ja -juhisteks. Ka ülemaaliste hõimupäevade pidamise algatus on säält pärit. Viimasel kongressil a. 1931 asutati Soome-Eesti-Ungari vaheline alaline kultuurkongressitoimkond, mis kultuurkongresside vaheajal peab koosolekuid ja arutab rahvastevahelise tähtsusega hõimuküsimusi. Kultuurkongresside protokollid, mis sisaldavad trükituna säält peet ettekanded tervikus või kokkuvõttes ja kongresside sõnavõttud kujundavad pikapääle kõige väärtuslikuma, teoreetiliselt hinnatavama osa meie hõimukirjandusest. Neid on seni ilmud neli väljaannet, mõni neist (III kongr. prot.) 600-leheküljeline teos. Neis leiame püsiva väärtusega tutvustavaid kirjutisi eri hõimurahvaste kõige mitmekesisemalt kultuurialadelt.

Muidugi kuna on loodud säärane laialine orga~~ne~~devõrk rahvastevaheliseks hõimutööks, siis see loomulikult eeldab juba, et selleks on olnud tarve, et on olnud ülesandeid, mis kutsusid töötegijaid. Pärast ilmasõjajaegne hõimutööala ongi endisega võrreldes suuresti avardud. Soome ja Eesti iseseisvaks saamine on siin olnud pääelduseks, nagu ju mainit. Me saame mahti ainult loendada koguni uusi või varemalt koguni vähe kultiveerit hõimutöö-alu Eesti ja Soome vahelisis lähenemispüüdeis: hõimukeele õpetuse viimine koolidesse (vabatahtl. ainenä), keelekursused, ekskursioonid, stipendiumid (mis eriti suure tähtsusega üliõpiläsilä), Eesti-Soome läbikäimise väline lihtsustamine (mõtlen reisikaartide sissesäädmist välispässi asemel ja kultuurkongressi toimk. tähtsat ettepanekut kodanikuõiguste ühtlustamiseks hõimumäis), praktikakohtade hankimine hõimumäis, tutvustavad eriteosed hõimumaade kohta, kirjandustõlgete propageerimine ja teostamine jne. Ka majandusliku koostöö küsimused on olnud kultuurkongresside pävakorras, kuid sel alal on kõige vähem suudet saavutada. Vist küll seetõttu, et kapital nää Eestis kui Soomes on võrdlemisi vähe rahvuslik, tunduv osa sellest on hõimuliikumisest hoolimatute ringkondade käes.

Keelaliste raskuste tõttu on Ungariga vahekorrad olnud vähema tegeliku tähtsusega. Kuid ka ungari keele õpetamisega on Eesti ja Soome noorsoos algust tehtud, on asutet vastastikuseid üliõpiläsestipendiume, avaldet tutvustavaid teoseid ja artikleid (enam Soomes, Eestis kahjuks vähem — puudub koguni veel eestikeelne ülevaade Ungari maast ja rahvast), kirjandustõlgetele on pöördud tähelepanu, teadusmeeste vahel on loodud kindlam kontakt („Soomeugri uurimuste komitee“, üksiksidemed nagu prof. C s e k e y, dr. V i r á n y i jt. Eestis).

Koguni uue küsimusena on hõimutöö alal a. 1920 pääle (prof. Kettuse ja dr. Looritsa algatusel) kerkind liivlaste probleem. Ja siin on Eesti ja Soome poolt tehtud tükk positiivset tööd liivi hõimukillu säilitamiseks (lv. kirj. alged, piibli tõlke algatus, noorte koolitamine, lv. keele õpetamine, lv. jumalateenistus, lv. rahvamaja kavatsus, lv. valla küsimus jt., lv. ajakiri „Liivli“). Karjala-küsimus on eriti olnud päevakorras soomlasil, kes on toetand säälseid sõjapõgenikke majanduslikult ja kultuuriliselt. Ja Ingeri asjus on Eesti-Ingeri olnud aasta-aastalt kõne all ja on soomlased siin palju ära teind omakultuuri tõstmiseks: ing. rahvusliku kiriku ehitus, ingerlaste koolitamine Soomes, instruktorite saatmine, „Sanaseppä“ väljaandmise toetamine jne. Setu-küsimus on olnud käsitlemisel koos hõimuprobleemidega, kuigi see otse siia ei kuulu, siis ka Lutsi eestlaste probleem, kuigi see on juba õieti väliseestluse küsimusi. Välis-Eesti, -Soome ja -Ungari hädad on olnud lähedased hõimuteglasile, eriti mõni aasta tagasi.

Niisugune on meie hõimutöö tänapäevane liikumispind kõige linnulennulisemalt ülevaadatuna. Muidugi see pind pole kõigiti tõeliselt nii sile, nagu pääliskaudsel vaatlusel paistab. On veel kõigepäält teha palju tööd, et laiemaile hulkadele selguks, kuidas hõimomõiste meie oludes on tähtis rahvusmõiste laiendis ja kuidas hõimudevaheline sõprustöö on tingimata-tarvilik osa meie rahvuskultuurilisest tööst, kindlustades meie rahvusliku iseolemise kitsaid aluseid.

Hõimuliikumise pinna konarusist — kuigi neil ei sobi pidupäevil pikemalt peatuda — peame olema teadlikud, et nende vastu võidelda. Võtame neist näiteid. Eesti Ingeri kooli ja kultuuri küsimused on olnud mõnigi kord arusaamatuste tekitajaks. Soome poolt on süüdistet eestlasi koguni ingeri soomekeelse haridustöö tõkestamises, ja Eesti poolt on ajakirjanduses ilmsesti mõni kohapäälne eesti kirjasaatja kirjutand selle väikese rahvakillu püsamise võimatusest või m. s. Hõimuliikumise pooldajate ülesandeks on välja astuda selle vastu, et Eesti Ingeris võidaks tõkestada säälsset omakultuuri kui ka selle vastu, et sel pinnal tekiks mõtetelahkuminekuid hõimusõbraliste elementide vahel Eestis ja Soomes. Eestil ja Soomel on vastastikusel läbikäimises võita teatavaid vähemate kokkupõrgetegi võimalusi, mis tingitud nende piiride kokkupuutuvusest, lähedasest naabrusest. Ka parimate naabrite karjad võivad minna mõnikord vastastikku „kurja pääle“, ja siis muidugi hõimluskaalutlused peaksid eriti soodustama asjade selgitamist. Tuletame meelde kas või k. a. (1932) alul Soome ja Tartu üliõpilaskondade vahel

tekkind teravat tooni ei millegi muu kui sõprussuhete süvendamiseks loodud stipendiumite jagamisel. Möödamineva vaidlusvahekorra põhjustused olid isiklikku laadi. Nii mitmel muulgi hõimudevahelise arusaamatusel on olnud isiklikud, üksikisikust (või -isikuist) lähtunud juured. Tuleb nii siis hoiduda isiklike asju kohe üldistamast, hõimudevaheliseks ja üldrahvuslikeks tegemast. Hõimudevahelise majandusliku (ja poliitilise) kontakti loomise raskusist oli juba juttu. Selles asjas vaevalt tuleb paranemist enne, kui praegune hõimumõtte tähtsusest teadlik noorpõlv pääseb mõju avaldama hõimumaade avalikus elus. Vene hõimurahvastega läbikäimise küsimus on aastate viisi seisnud surnud punktil. Teoreetiliselt vähemalt peaks sel olema nihkumise võimalusi, sest hõimuliikumine pole end kuulutanud poliitiliseks ega parteiliseks. Vähemalt Vene hõimude uurimise võimaldamiseks peaksid olud avarduma, ja hõimuliikumise juhtkond peaks sel alal võimaluste loomisel aktiivsemaks muutuma.

Need on ainult paar näidet raskusist, milliseid võib hõimutööle ette veereda. Kuid selleks ju peame hõimudevahelisi hõimupäevi ja teeme neil selgitustööd, et hõimutööl kohendada aluspinda ja soetada hõimuliikumisele jõudu kõigi võimalikkude takistuste võitmiseks. Jäeb vaid loota, et ses mõttes ka tänavused hõimupäevad väärikalt täidavad oma kõrge ülesande kõigis hõimumais.

J. Mg.

Prof. Julius Mark Ungari Teaduste Akadeemia liikmeks.

Prof. Julius Mark pole veel ses eas, kus inimesest kirjutatakse harilikult pikki lugusid; prof. Julius Mark ei kuulu ka nende inimeste hulka, kellest meie ajal tavaliselt kirjutatakse või kes vähemalt tahaksid, et neist oleks põhjust ikka ja jälle teha juttu. Ei, vastupidi, ta on neid inimesi, kes on õnnelikud ainult siis, kui neid võimalikult vähe tülitatakse nende rahulikus töötoas, ülesande juures, mida nad on võtnud endale nagu suure kohustusena. Et „Eesti Hõim“ seekord siiski sõna võtab meie lugupeetud teadusmehe kohta, on tingitud sellest suurest tunnustusest, millega Ungari Teaduste Akadeemia on austanud prof. Marki teadlasena soome-ugri keeleteaduse alal: 20. mail 1933. a. valis Ungari Teaduste Akadeemia prof. Margi oma välisliikmeks. Samal ajal Ungari kuningriik on oma Riigihoidja kaudu saatnud prof. Margile tunnustusena Ungari Teenete risti (La Croix de Mérite Hongroise de II classe). See näitab, millist tähelepanu on äratanud prof. Margi

Prof. J. Mark.

teaduslikud uurimused soome-ugri teadlaste hulgas, ja et lugupeetud teadusmees on veel alles parajas meheas, siis on põhjust loota, et suur hulk viljakat ja küpset tööd ootab järke.

Prof. Julius Mark on sündinud 27. III 1890. a. Idavere külas Haljala v. Virumaal talupidaja pojana. Õppis Idavere (ja Kandle) külakoolis, Rakvere linnakoolis, Tallinna Aleksandri güm. 1911. aastani, Tartu ülikoolis indo-euroopa võrdlevat ja klassilist keeleteadust 1911—12, Helsingi ülikoolis soome-ugri võrdlevat keeleteadust ja rahvaluulet 1912—15. Lõpetas eksternina Helsingi ülikooli cand. phil. astmega 1918, omandas seal samas mag. phil. astme 1919, dr. phil. astme 1923. Teenis maailmasõjas 1915—18, Eesti vabaldussõjas noor.-leitnandina 1919—20. Oli Tartu ülikooli uurali keele-

teaduse professori k. t. 1919—23, on korraline professor 1923. aastast; filosoofiateaduskonna dekaan 1924—25. Ajakirja „Eesti Keel“ toimetaja 1922—23; Soome-Ugri Seltsi kirjasaatja liige 1923. aastast; La Fontaine Kirjand. Seltsi (Budapestis) kirjasaatja liige 1930. aastast; Soome Kirjanduse Seltsi kirj. liige 1931. aastast; Ungari Szabolcs-vármege Turaani seltsi auliige 1924. aastast; Õpetatud Eesti Seltsi esimees 1929. aastast; Soome-Ugri uurimiskomitee esimees 1930. a.

Prof. Mark on viibinud õppimise ja uurimise otstarbel Soomes, Ungaris ja N.-Venemaal, esinenud teaduslike ettekannetega Eestis, Leningradis, Moskvas ja Königsbergis. Trükkis on avaldanud prof. Mark *Die Possessivsuffixe in den uralischen Sprachen I* (1923, väitekiri, ja väljaandes „Mémoires de la Société Finno-Ougrienne“ LIV, 1925), *Zum längeren I-Infinitiv im Finnischen* (Mém. de la Société Finno-Ougrienne“ LIV, 1928) ning lühemaid keelelisi kirjutisi perioodilistes väljaannetes „Eesti Keel“, „Eesti Kirjandus“, „Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat“, „Suomi“, „Virittäjä“, „Magyar Nyelv“, „Finnisch-Ugrische Forschungen“, „Mémoires de la Société Finno-Ougrienne“, koguteostes *Eesti maa, rahvas ja kultuur* (1926), *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat* (1928), *Viro ja virolaiset* (1919), pääle selle kirjutisi Eesti ja Soome ajalehtedes; tõlkinud *Ungari antoloogia* (1914, ülevaatega Ungari kirjandusest), *F. Molnár'i Pál-tánava poisid* (1921). Pääle selle on prof. Mark huvitatud ka etnograafilistest küsimustest. Etnograafilise sisuga on ms. tema uurimus „Über das

Roggendreschen bei den Esten“ (Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, 1931), millele lähemal ajal järgneb uurimus soome-gri kaubandusest.

Eestlaste tõulisest kuuluvusest.

Enne kui asuda mingi rahva tõulise kuuluvuse küsimuse lahendamisele, peab endale selgitama tõu mõiste. Nii siis: mis on inimtõug? Inimtõu all mõistame inimrühma, mis teatud kehaliste ja vaimliste tunnuste kompleksilt erineb teistest inimrühmadest.

Seega on tõu mõiste loodusteaduslik mõiste, antropoloogiline mõiste. Seda on vaja rõhutada, sest liigagi tihti segatakse tõu ja rahvuse ning keele mõisted. Kuna rahvas on rühm inimesi, keda seob ühine ajalugu ja kultuur, siis on selge, et rahva ja tõu mõisted ei kattu! Erisugused rahvad ei tarvitse tõuliselt olla väga erinevad ja samu ehk lähedasi keeli kõnelevad inimrühmad ei tarvitse tõuliselt olla samad! Prantsuse rahvas kui niisugune näit. on võrdlemisi ühtlik, kuid tõuliselt ei ole ta seda mitte: bretoonlane on tõuliselt sootu teine kui provansaallane. Soomes tuntakse kaht tüüpi soomlasi: karjalane on tume ja hämelane hele. Saarlased erinevad setukesist tunduvalt, kuid ometigi nad mõlemad on eestlased. Ehk jälle: vogulid ja mordvalased, kes kõnelevad sugulaskeeli, on tõuliselt erinevad: esimesed on pikapealised ja heledavärvuselised, teised — lühipealised ja tumedad. Põhja-Ameerika neegrid kõnelevad inglise keelt, kuid ei kellelgi tule mõttesse neid tõuliselt ühistada põhjaameeriklastega või inglastega.

Kui me ükspuha mis rahvast analüüsime tõuliselt koostiselt, siis on tulemus alati sama: rahvas koosneb mitmest tõust, mitmetest tõuelementidest. Paiguti kohtame rahva koostises enam-vähem puhataid tõugudeesindajaid, enamasti on aga tõuelemendid segunenud, sest omadused või tunnused pärandatakse iseseisvalt, lahus üksteisest, mis annab neile võimaluse ristamise korral kombineeruda peagu kõikides mõeldavates vahekordades.

Selline rahva tõuline ebauhtlus on bioloogiline paratamatus! Eriti Euroopas. Ei ole ju siin selliseid määratud mäeahelikke ja veekogusid, ei metsi ega käidamatuid kõrvealasid, mis inimrühmi (inimtõuge ja rahvaid) niivõrra isoleeriks, et nad saaksid püsida puhastena. Euroopa on „lahtine kontinent“, ja me tunneme siin rahvaste rännakuid ning segipaiskumisi nii kaugest minevikust alates kui kaugele ulatuvad meie teadmised. Kui viimaseil sajandil on massilised rahvaliidumised jäänud haruldaseks, siis seda intensiivsemad on olnud pidevad ja alalised rahvaste tõulised segunemised vähemas ulatuses.

Milliseid rahvaliidumisi on näinud meie maa? Kuidas on eesti rahvas kujunenud?

Näib olevat tõenäolik, et meie maa oli asustatud juba varsti peale mannerjää taganemist ja et esialgseid elanikke siin olid soome-ugrilased. Kuni umb. 2000 aastani e. Kr. valitseb Baltimail rahulik kultuuriline areng, siis tungib siia Kesk-Euroopast arvatavasti indoeuroopa rahvaid. Osalt tõrjuvad nad pärisrahva ida poole, osalt asuvad temaga segamini, kõrvuti ja lõpuks sulavad temasse, pärisrahva tagasi liikudes. Antropoloogiliselt me teame neist rahvaist väga vähe. Seni on meil kirjeldatud kõigest kaks asjaomast luudeleidu: esimene Võisikust (1905. a.) ja teine Saaremaalt (Kõljalast, 1914. a.). Hiljuti lisandus neile veel kaks — üks Lüganuselt, teine Koselt, mille kirjeldus ilmub lähemal ajal. Need kui ka naaber-alade vastavad leiud näivad viitavat sellele, et maa põhielanikkond oli siin lühipealine, sissetulnukad aga pikapealised. Pronksiaja lõpul (umbes 500 aastat e. Kr.) on võimalikult Skandinaaviast tulnud meie rannikule vähesel määral germaani asunikke, mis samutigi maa pärisrahva sekka sulasid. Esimesel sajandil pärast Kr. tekib Põhja-Eestisse, eeskätt Virumaale, rida idagermaani — gooti — asundusi, mis V sajandil p. Kr. jälle kaovad, osalt germaanlaste äravalgumise, osalt nende pärisrahvaga liitumise tõttu. Ajajärgul enne iseseisvuse kaotamist leiame oma esivanemad olevat sagedasis sõjalis kokkupuuteis naabritega: lõunaestlased ründavad lätlasi ja venelasi, saarlased ja läänlased skandinaavulasi. Selle tulemuseks oli vang-orjade kihi tekkimine, mis ei olnud sugugi väike ja mis hiljemini, XIV ja XV sajandil sulas pärisrahvasse. XIII sajandil algab meie põhjaranniku asustamine rootslaste poolt (umbes samal ajal kui see sündis Soomeski), mis vältab ümmarguselt 1½ sajandit. Neist rootslasist on suurem osa sulanud eestlasisse, väike jääk elab aga rootslastena edasi Pakris, Vormsis, Noa-Rootsis jne. Umbes samal ajal algab Peipsi kallaste asustamine venelaste poolt. Orduaja lõppedes alanud suurte sõdade perioodil laastatakse maa; terved alad jäävad inimesist hõredaks ja isegi tühjaks. Koloniseerumine jätkub. Alutagusele näit. tuleb venelasi, kes siin suured alad asustavad. Lõuna-Eesti mandri-osas oli 1638./41. a. revisjoniraamatu andmeil 15,8% ehk umbes 1/6 rahvast võõrast rahvusest uustulnukad, peamiselt soomlased, venelased ja lätlased. Hiljemalt valgub kodumaale pidevalt asunikke, küll Rootsist, küll Venest, küll Lätist jne. ja — kõik nad on eestistunud! Tõenäoliselt ei jätnud võõrad sõjaväedki meie maad tõuliselt mõjustamata.

Nii on meie maa asustamisega linnulennult vaadates, silma peatuma jäädes ainult mõnele suuremale asjaomasele nähtustekogule. Üksikasjad on siin kõrvale jätud, ja enamikus ootavad need veel tungivalt uurimist, eriti ajaloolasilt.

On seega ilmne, et eesti rahvas ei saagi olla tõuliselt tervikuline ja ühtlik — eestlased on samasugune segarahvas kui teisedki Euroopa rahvad!

Millised on need tõuelemendid, millest ta koosneb?

Et saada küsimusele kõigepealt üldjoonelist vastust, tutvuk-

sime Euroopa inimtõugudega ja oma naaberalade antropoloogilise (tõulise) koostisega.

Põhja-Euroopat iseloomustab, praeguste andmete järgi, kaks heledavärvuselise (depigmenteeritud) inimtõugu: põhja ja idabalti. Põhja tõugu inimesed on kõrgekasvulised ja sihvakad (173—175 sm), kitsaste puusadega, pikkade jäsemetega. Nende pea on pikk: pea pikkuse-laiuse indeks¹⁾ on saksa antropoloog H. Güntheri järgi koguni 75 ümber. Nägu pikk ja kitsas: morfoloogiline näoindeks¹⁾ üle 90. Laup längus, nina kitsas, sirge või veidi kumera proofiliga. Huuled kitsad ja väikesed, koon tugevasti arenenud. Nahk valge, sageli roosaka varjundiga. Juus pehme, sile kuni lainjas, värvuselt blond kuni pruun. Silmad avarad, helekuni hallikassinise vikerkillega. Põhja tõu peamiseks levialaks on Inglismaa, Island ja Skandinaavia (eriti Rootsi). Rohkem segatuna leidub teda veel Soomes (eriti lääne- ja edela-osas), Põhja-Venemaal, Lätis, osalt Poolas, Hollandis, Taanis, paiguti Põhja-Saksamaal ja Põhja-Prantsusmaal. Idabalti tõug näib mitmeti olevat põhja tõu vastand. Kasvult keskmine; tugeva kehaehitusega, laiade õlgadega ja puusadega, lühidavõitu jalgadega. Pea avaldab kalduvust lühipeasusse, pea pikkuse-laiuse indeksi olles 81—82 ümber. Nägu madala- ja laiavõitu: morfoloogiline näoindeks on umbes 85. Laup veidi langus, nina laiem, otse või nõgusa proofiliga, suu laiem. Lõug nurkadest tugevam, mis annab näole sageli kandilise ilme. Nahk valge, hallikaskollaka varjundiga. Silmad sinakashallid. Juus kõvem, blond kuni pruun, tuhkja varjundiga. Idabalti tõu levialaks on Soome, laialdased alad Venemaal, kus teda varemalt tunti „valdai tüübi“ ja „balti tüübi“ nime all, edasi leidub teda rohkesti Lätis, Leedus, Poolas, Taanis, Saksamaal, Rootsis j. m.

Kesk-Euroopas esinevad tumedajuukselised, pruunisilmalised ja lühipealised tõud: alpi, dinaari, armeenia ja turaani. Neist meile geograafiliselt kõige lähemal on alpi tõug (ida tõug Güntheri j.) — laiadel aladel Venemaal, osalt Poolas, edasi Austrias, Ungaris, Saksamaal, Lõuna-Hollandis, Belgias, mitmel pool Prantsusmaal jne. Ta on kasvult lühidavõitu, täidlase ja raske kehaga, lühikeste jalgadega. Nägu ümmargune ja täidlane, pehmete joontega, nina lühike, veidi nõgusa seljaga, lõug nõrgavõitu arenenud. Dinari tõug, mida iseloomustab peale alulnimetatud tunnuste veel kõrge ja sihvakas kasv, pikk ja kitsas nägu, kõrge, kumera proofiliga nina, levib peamiselt Dinaari Alpides ja Balkanil. Lühidavõitu, jässaka kehaehitusega, kõrge peaga, erakordselt tugeva ja kumeraproofilise ninaga armeenia tõug, mille peamiseks asualaks on Ees-Aasia, esineb Kaukasuses ja juutide kaudu laialipaisatuna mitmel pool Euroopas. Keskmise kasvuga, pika ja lameda näoga turaani tõug, kes on laialt

---

¹⁾ Pea pikkuse-laiuse indeksi all mõistetakse pea laiuse % pea pikkusest. Morfoloogiline näoindeks on morfoloogilise näo kõrguse (nina- ja laubaluu vahelise õmbluse kõrgus lõua servast) % näo laiuusest (põskaarte vahest).

levinud Kesk-Aasias, esineb Lõuna-Venemaal ja on tugevasti mõjustanud Balkanit ning Ungarit.

Lõuna-Euroopale on iseloomustavad tumedajuukselised, pruunisilmalised, lühi- kuni keskkasvulised, pikapealised ja kitsanäolised inimtõud: vahemere ja orientaalne. Esimene neist asustab Vahemere rannikualu, teise esinemise keskus on Araabias, Mesopotaamias jne. ning Euroopas leiame teda ainult vähestes paikades.

Ülaltoodust on selge, et meie maa-alal ei saa kuigi rohkesti olla Kesk- ja Lõuna-Euroopa inimtõulisi elemente. Meie ala kuulub depigmenteeritud inimtõugude levimis-areali! Iga vaateleja, kes kodumaal liikunud, võib seda kinnitada. Kuid taseme kõnelda antropoloogilisil andmeil ja nimelt värvuseandmeil. Eestlase nahavärvus on üldiselt valge ja varieerub roosakasvalgest kuni kahkjas- ja hallikasvalgeni. Silmade (vikerkile) värvus on, J. Villemsi andmeil, valdavalt hallikassinine (64,1%) ja sinine (24,6%); pruune silmi on 11,3%. Samuti valitsevad juuste värvuses heledad toonid: Villems leidis blonde juukseid 55,8%, pruune ja tume- kuni mustpruune 43,6%, ruugeid 0,6%. Kuivõrra me oleme heledavärvuselised ja kui kergesti me end ses suhtes mõjutada laseme veidigi lõunapoolsemaist naabreist, näitavad väga kujukalt allakirjutanu andmed Saaremaa segasaarlaste juures. Viimaste all ma mõistan neid saarlasi, kes on sündanud maailmasõja ajal ja kelle isaks oli mõni vene sõjaväelasest muulane (peamiselt venelased, poolakad, ukrainlased, lätlased j. t.). Segasaarlaste on tumedamavärvuselised! Puhtsaarlaste seas leidis 31,6% blondjuukselisi, kuna segasaarlaste seas oli neid 23,6%; tume- ja mustpruunijuukselisi oli puhtsaarlaste seas 9,5%, segasaarlaste seas aga 15,5%. Samuti on tumeblonde puhtsaarlasi rohkem kui samasuguseid segasaarlasi, helepruuni- ja pruunijuukselisi aga on viimaste hulgas rohkem. Silmade värvuselt on segasaarlastel samuti tumedamad. Puhtalt heledasilmalisi oli puhtsaarlaste hulgas 75,8%, segasaarlaste hulgas — 64,2%; pruunisilmalisi oli puhtsaarlaste seas 7,2%, segasaarlaste seas aga 11,0%. Vahepealseid (kirjusilmalisi) oli esimeste hulgas 17,0%, teiste seas aga 24,8%.

Nii on siis väljaspool kahtlust: meie rahva tõuliseks põhikihi on põhja ja idabalti tõug!

Nüüd tekib küsimus: millises vahekorras need tõud või tõuelemendid esinevad? Kumb nimetatud tõugudest on meie rahva põhimiseks tõuks, kumb kõrvaliseks? Või on nad võrdtähtsusega? Peab ütlema, et olemasolevad tõulised kaardid (Deniker, Günther, Kruse, Eickstedt j. t.) meile neis küsimusis mingit selgust ei too, sest, niipalju kui nad puutuvad meie ala, nad on ebaõiged. Isegi meie alale nii lähedal seisva uurija, nagu seda on rootsi antropoloog H. Lundborg, kaardi andmeil meie suhtes ei ole mingit tõelist alust. See on arusaadav: opereeriti vanade ja enam kui puudulikude andmetega. Uuemad ja usaldusväärased andmed on meil pärit alles 1926. aastast ja hilisemaist aegadest.

Mida need andmed kõnelevad?

Võtaksime kõigepealt kasvu kõne alla. Kahtlemata tuleb eestlasi pidada pikaks rahvaks. J. Villemis leidis 1548 eesti mehe keskmise üldpikkuse olevat 172,3 sm. Kaitseväe pikkuseandmete läbitöötamine on andnud järgmised keskmised: 171,3 sm, 172,2 sm ja 171,7 sm. Allakirjutanu leidis 2071 keskealise saarlase keskmise üldpikkuse 172,6 sm. Igal juhul on osutunud, et üle poolte eestlasist on pikakasvulised (üle 170 sm). Eesti naise pikkus on osutunud 160,1 sm, Saaremaa 2994 naise keskmine üldpikkus oli 160,2 sm, mis täiesti kinnitab meeste kohta antud otsust. Kujuka pildi eestlaste pikkusest saame, kui mainime, et meie lähemaist ja kaugemaist naabreist on meist lühemad: soomlased, venelased, lätlased, leedulased, ukrainlased, poolakad, sakslased, taanlased. Meist pikemad on: liivlased, islandlased, inglased. Meiega sama pikemad on rootslased (172,23 sm).

Kasvu maa-alalisel jälgimisel on selgunud, et kõige pikem element meil asub saartel, Lääne-Eestis, Harjumaal ja osalt Viru rannikul. Kesk-Eesti osutub üleminekuvalaks, ja Kagu- ning Kirde-Eestis leiame lühikasvulisust. Kui kõrvutada nende andmetega asustamisandmed, siis selgub, et pikakasvulisiks aladeks on meil need alad, kuhu on tulnud idagermaani ja rootsi asunikke, kellest on teada, et nad kannavad tugevasti põhjatõulist ilmet. Nii siis: maa tõuliseks põhielemendiks näib olevat idabalti tõug, läänepoolsed tulnukad on toonud siia põhjatõulise elemendi. Seda järeldust kinnitab asjaolu, et Soomeski on maa põhielanikkond, mis sinna valgus Eestist umbes 100—600 a. p. Kr., peamiselt idabalti tõugu, kuna Rootsist tulnukate poolt asustatud alad (Lääne- ja Edela-Soome rannaaladel) osutavad tugevat põhjatõulist ülekaalu.

Samale tulemusele juhivad meid pea pikkuse-laiuse indeksi andmed. Eestlaste pea pikkuse-laiuse indeksi keskmine on mehel 80,8 ja naisel 81,9. Eestlasi tuleb seega üldiselt pidada keskealisteks (mesokefaalseteks) kalduvusega lühipeasusse (brahükefaalsusse). Meie naabreist on suurema pea pikkuse-laiuse indeksiga, s. o. ümmargusema peaga: soomekeelsed soomlased, lätlased, venelased, leedulased, poolakad, sakslased; väiksema indeksiga ehk pikema peaga on: liivlased, norralased, rootslased. Eriti on seda viimased, kelle pea pikkuse-laiuse indeks võrdub 77,7. Pea pikkuse-laiuse indeksi levik meil näitab, et umbes samadel aladel, kus on kasv pikem, on ka asjaomane indeks väiksem, s. o.: kus rahvas on kasvult enam põhjatõuline, seal on ta seda ka pea vormilt. Suurema indeksiga alad on aga ilmselt ülekaalus, ka ei ole madala indeksiga alade indeksi väärtus eriliselt madal (Saaremaal näit. 80,0), mis sunnib järeldama, et maa põhielement on eeskätt idabalti-tõuline.

Esitatud väidet näivad tugevasti kinnitavat, kui läheme edasi, morfoloogilise näo indeksi andmed. Morfol. näo indeks eestlasil on 85,8 meestel ja 84,6 naistel. Ehkki too indeks on Villemisi andmeis arvatud ainult 183 isiku kohta, nii siis, vähese tõenäolikkusega, ei

või ta tõelisest siiski palju erineb, nagu võin isiklike mõõtmiste põhjal kinnitada. Kõrvutades siia põhjatõuliste rahvaste morfol. näoindeksi — inglased 89,6, rootslased 93,1, islandlastel 92,2 — näeme, et eestlased (samuti kui soomlasedki, kelle näoindex = 85,6) on hoopis madalama ja laiema näoga kui need, s. o. eestlased on neist palju idabaltisemad. Näoindexi maa-alaline eritus on Villemsi andmeil võimatu, kuid võib jällegi öelda, et Lääne-Eesti ja Põhja-Eesti elanikkond on pikemaäolisem kui Lõuna- ja Kirde-Eesti oma.

Huvitava tõugude ehk tüüpide analüüsi katse tegi H. Reiman Villemsi materjali põhjal. See andis eelpool öelduga kokkukõlalise tulemuse: idabalti tõug on meil tugevasti esitatud, igatahes tugevamini kui põhja tõug. Muidugi, väga suur % langeb segatõulistele, segatüüpidele.

Läheks liiga pikale, kui teised tõutunnused lähemalt kõne alla võtaksime. Ka ei ole nende analüüs enamasti jõudnud kaugemale aritmeetilise keskmise esitamisest, millest on aga kogu rahva suhtes süstemaatiliste küsimuste lahendamiseks liiga vähe. Et siiski osalist ülevaadet anda eestlase kehalisest arenemisest ja tõulisest ehitusest, lubatagu esitada väike väljavõte mainitud keskmistest tabellaarsel kujul.

	Mehed (J. Villems'i järgi)	Naised (J. Aul'i järgi)
Üldpikkus (kasv)	172,3 sm	160,1 sm
Istepikkus (tüve pikkus)	90,5 "	85,6 "
Kere pikkus	54,4 "	48,8 "
Sütleiidsuse-kõrgus	86,4 "	82,6 "
Nabakõrgus	103,3 "	96,4 "
Esijäseme pikkus	80,2 "	70,8 "
Käte siru-ulatus	180,6 "	165,5 "
Tagajäseme pikkus	90,5 "	86,1 "
Õlanukkide vahe (õlalaius)	39,0 "	34,8 "
Puusanukkide vahe	28,7 "	28,0 "
Rinna laius	— "	25,2 "
Rinna sügavus	20,6 "	18,3 "
Rinna ümbermõõt	92,7 "	83,9 "
Pea suurim pikkus	192 mm	182,7 mm
Pea suurim laius	155 "	149,5 "
Pea üldkõrgus	225 "	213,9 "
Lauba vähim laius	109 "	106,8 "
Põsekaarte vahe (näo laius)	141 "	132,6 "
Alamõualuu nurkade vahe	109 "	101,3 "
Morfoloogiline näo kõrgus	123 "	111,9 "

Teatud tähelepanu nende keskmiste juures väärib see, et nad ei ole üksteisega sageli mitte kokkukõlalised, s. o. mingi tunnuse suhtes on teatud tõuelementi rohkem kui mingi teise tunnuse suhtes. Ainult kasvu arvestades me näit. võiksime tulla järeldusele, et põhja tõug on meil tugevas ülekaalus kõigi teiste tõuelementide üle. Pea ja näo mõõtmed aga näitavad, et see ei ole siiski nii. Võib olla, et eestlaste

juures on tõugude segunemisel kujunenud mingi omapärane tüüp, õigemini: mitmed maa-alalised eritüübid. Milline see tüüp resp. need tüübid on, seda võime alles tulevikus öelda.

Nüüd tuleme tagasi pruunisilmaliste küsimuse juurde. Nagu tähendatud, on meil pruunisilmalisi üle 10%. Pruunisilmalisus ei ole ei põhja ei ka idabalti tõu komponent. Millise tõu elemendina on ta meile tulnud? Vaatleksime kõigepealt pruunisilmaliste levingut. Villemsi andmeist selgub, et tumedasilmaline element asub peamiselt Lõuna-Pärnumaal, Lõuna-Viljandimaal ja Lääne-Eestis. Kuna saartel on pruunisilmalisi õige vähe (umbes 8%), siis tuleb oletada, et pruunisilmaline rassikomponent on Eestisse tunginud peamiselt ranna-ala kaudu lõunast. Kõige tõenäolikum, et need tulnukad kuulusid peamiselt alpi tõugu. Ka venelaste kaudu Eestisse tulnud pruunisilmaline element on eeskätt alpitõulist päritolu. Mis puutub aga alpi tõugu asunikku saatusesse meil, siis on nad siin tõuliselt pea täiesti assimileerunud, laostunud. Puhtaid alpi tõugu tüüpe on meil väga vähe; meil on ainult alpi tõu elemente. Kõige sellega ei ole sugugi öeldud, et teiste lõunapoolsemate tõugude elemendid meil puuduvad — kindlasti nad on olemas, kuid andmed nende küsimuste lahendamiseks on alles niivõrra vähearvulised, et nad meid kuigi palju edasi ei aita.

Lõpuks peatuksime mongoli-küsimusel. On kuidagi kunagi tekkinud arvamine, nagu oleksid eestlased ja soomlased „mongoli tõugu“. Isegi õpperaamatuis võime seda lugeda ja oleme lugenud. Antropoloogid pole seda arvamist kunagi jaganud, tuleb ikkagi jälle rõhutada, et sel väitel puudub igasugune alus. Valged inimtõud on mongoliidsetest ehk kollastest tõugudest juba algusest peale olnud eraldatud Sajaani-Jablonovi jt. mäeahelikkude varal; kumbki tõugudering rändas ja eristus hoopis erilistel maa-aladel. Kui valgete tõugude juures praegu leidub mongoliidseid jooni, siis on need sekundaarset päritolu! Ja me teame, et eestlasil ei ole pea kunagi olnud otsest kontakti mongoliidsete rahvastega. Kuid palju veenvamad on otsesed tõestused. Mongoliidseid tõuge tuntakse kui musta- ja kõvajuukselisi, pruunisilmalisi, kollakanahalisi, lamedanäolisi, kitsa ja viltuse silmapiluga inimtõuge. Peale selle iseloomustab neid rida erilisi, spetsiifilisi tunnuseid nagu: mongolivolt ja epikantus (iseärasused silmalaugude ehituses), mongolilaik (sinakas laik nahal, selja alaosas), vähene karvakasv jne. On eestlaste juures neid tunnuseid olemas? Ei ole! Ehk kui on, siis ainult üksikuid ja nimetamatajätmiseväärt vähesel määral. Pealegi on nimetatud tunnused päriuslikult domineerivad ega saaks olla latentses (varjatud) olekus. Eestlaste sugulus mongoliidsete inimtõugudega, rääkimata kuuluvusest mongoliidsetesse tõugudesse, on legend, mis tuleb jätta lõplikult!

Kui ülaltoodud kokku võtta, oleksid meie vaatluse tulemused järgmised:

1. Eestlased on tõuliselt samasugune segarahvas nagu teisedki Euroopa elanikud.

2. Eestlaste tõulise põhielemendi moodustab idabalti tõug.
3. Teiseks suuremal määral esinevaks tõuks meil on põhja tõug.
4. Tumedasilmalised tõuelemendid on peamiselt alpitõulist päritolu.

5. Mongoliidsete tõugudega ei ole eestlastel midagi ühist.

Ilmne, et need tulemused on liiga jämedajoonelised, ja kuigi nad meid ei rahulda ning on vaid teevalgustajaks edaspidisel uuringul, ei saa me praegu detailsemaid järeldusi teha. See tähendaks tõsiasiadest etteruttamist. Ja neid tõsiasi ju me vajame esmajoones! Me peame jõudma niikaugemale, et meil oleks kartograafiliselt selge, millised tõuelemendid ja tõutüübid meil kusagil esinevad! Meie rahvuslik kohustus nõuab, et meie selle töö teeme. Ja me teeme selle — see töö on alanud!

Mis meid aga eriliselt kohustab meie ala antropoloogilisele, tõusüsteemaatilisele uuringule, on — idabalti tõu probleemi lõplik lahendamine. Kui ma varemalt andsin selle tõu kirjelduse, siis tegin seda jämedais ja osalt kompromiss-joonis. Tõeliselt on selle inimtõu iseloomustuses ja kirjeldustes väga palju vastu rääkivusi. Pea igas küsimuses on lahkavamus, ja piltide valikki näitab, et autorid ei kujuta seda tõugu endale sugugi ühesugusena ette. Ehk edasi: mis on õieti sakslaste „feno-nordischer Typus“? Kuhu paigutada pika- ja tugevakasvulised, kuid lühipealised ja madalanäolised inimtüübid? Kas ei tuleks idabalti tõu mõistet üldse laiendada?

Kindel on, et paljud autorid idabalti tõu tuumalasi ei tunne, mis põhjustabki arusaamatusi. Meie ja Soome oleme aga kahtlemata ühtesid idabalti tõu tuumalasi! Soomlased on andnud väga väärtuslikke lisandeid idabalti tõu tundmiseks. Meie peame tegema sama. Pealegi, kui tuletame meelde, et Soome idabaltiline element on pärit siitpoolt Soomelahte, mistõttu idabalti tõu omapära otsinguil tohiks siinpoolne Soomelahe ala paiguti olla vast tänuilikumakski tööväljaks kui sealpoolne!

Igatahes niipalju on kindel, et — kui mingid rahvad on lähedaste tõuliste sidemetega seotud, siis on seda just eestlased ja soomlased!

Mis puutub meie teisesse, suuremasse hõimurahvasse, ungarlastesse, siis siin me ei saa seda küll täiel määral öelda. Kuid idabaltiline element, mida seal on L. Bartucz'i uuringute järgi umbes 35%, on siiski selline side, mis ei luba ka kuidagi veresugulust ungarlastega eitada.

Eestlastel, soomlastel ja ungarlastel on ühised sugulussidemed, on ühist algupära ja need tohiksid meie ühisharrastusi suurel määral tiivustada!

Juhan Aul.

Liivi ajakirjanduse esimene aasta.

23. detsembril 1931 ilmus liivi ajakirja „Liivli“ esimene number, millele järgnes tosin numbrit 1932. aastal. Ajakirja „subsideerib“, nagu seisab iga numbri tiitli all, Helsingi Akadeemiline Hõimuklubi. Väljaandjaks on Em. Štaaler, toimetajaks A. Štaaler, toimetus asub Jelgava linnas, Annasielaa 14 — tuntud liivi patrioodi Štaaleri kodus. Tegelikult toimetustöö eest hoolitsevad peamiselt Jelgava õpetajate instituudis õppivad liivi tulevased koolmeistrid — Peeter Damberg, Hilda Cerbach ja Aliss Gutman.

Mida sisaldab siis liivi ajakirjanduse esimene ja seni ainukene aastakäik? — Esimese numbri alustab soomlaste poolt liivlaste ja Eesti ingerlaste jaoks ametisse pandud kirikõpetaja H. K. Erviö jõulumeeleolulise vaimuliku juhtkirjaga „Püha öö“. Pastor Erviö käib iga aasta mitu korda Liivi rannikul jutlustamas, kõneleb üsna hästi liivi keelt ja on oma haruldaselt kristliku helluse ja südamlikkusega võitnud kogu ranniku armastuse. Aasta jooksul ta on kirjutand ajakirja veel mitu muudki kristlikku artiklit (nr. 4, 5, 6, 8, 10, 12). Muis numbreis taas on tõlgitud vastavasisuliselt vaimulikke kirjutisi D. R. Lerch'i, E. Gross'i, J. C. Lavater'i jt. järgi.

Usu järele tulevad teisel kohal rahvuslikud juhtkirjad, millede sarja alustab esimeses numbris Helsingi Hõimuklubi poolt U. Peltoniemi oma „Tervitustega Soomest“. Ka teises numbris on veel kellegi nimetu soomlase tervitus. Teises ja kolmandas numbris analüüsis liivlasi ja nende rahvusküsimust lätlane Fr. Bergman. Siis ilmuvad juba liivlaste eneste õhutused ja hüüud. Albinus Berthold'i (nr. 3), Didrik Vaalgamaa (nr. 4) jt. sulest. Kümnendas numbris kirjutab „Liivi natsionalismist“ juba keegi Ventspils'i linnas ekstaasi sattunud noorukene „Pisukese pääsukese“ varjunime all ja jätkab oma kaastööd hiljemgi (nr. 12).

Rahvusliku propagandaga käsikäes käib jooksev informatsioon ranniku elust, kalapüügist, väliskülastisist jne. Nii jutustatakse Tartu Hõimuklubi „jõuluvanade“ kingituste toomisest liivi lastele (nr. 2), liivi noorte ühingu asutamisest (nr. 3), Liivi Seltsi aastakoosolekust (nr. 4), Liivi Sõprade Seltsi asutamisest Riias 25. IV 1932 (nr. 6), prof. Kettuse ja Saareste rannikul käigust (nr. 7), Läti võimude sõidust randa (nr. 8) jne. Liivi Seltsi tegevust puudutellakse mitmes numbris ja see põhjustab ka õienduse, mida Seltsi juhatus „trüki-seaduse põhjal“ palub avaldada (nr. 6) — tüübiline näide, et isegi siin elu miniatiüüris kõik inimesed ei mahu ühe mütsi alla, vaid vastolud ja konfliktid on paratamatud igalpool, kus asuvad mõistusega varustatud kahejalgsed, eriti veel soome-ugrilist tõugu.

Teine meie verele nii palavikuliselt mõjuv kuumendaja on keeleküsimus. Esimeses numbris annab L. Kettunen juhtnööre liivi õigekirjutusest, millele juba varsti vastu vaieldakse (nr. 6). Tõelikult see „keelesõda“ on veel palju kuumem kui ajakirja veergudelt ilmneb, samuti nagu võitlus Liivi Seltsi ümber ei piirdu kaugeltki ainult

trükiseaduse kasutamise, vaid on hoopis ägedam suusõnalises üksteise tulistamises.

Hoopis rahulikumalt kui oma ranniku koduseid asju käsitellakse muud maailma, millest antakse sõnumeid kahes osas: sisemaalt ja välismailt. Välismaist kõige enam tähelepanu pühendatakse Soomele ja Eestile, kusjuures lapua-liikumine nähtavasti erilist huvi on tekitand. Läbi kolme esimese numbril ilmub matkakiri Saaremaal-käigust, samasugune reisikiri ka Soomest (nr. 5—6). Aja kaja avaldub õige ilmekalt Brasiiliast tagasijõudnud liivlase nii-öelda intervjuus (nr. 7). Huvitav taktiline võtte on ka iiri rahvuslikule võitlusele tähelepanu juhtimine (nr. 6) ja Liibavisse toodud 15 kurelase (nimelt läti peaaegu väljasurnud hõimlaste kuršide hulgest) asendi kaudne võrdlemine liivlaste omaga (nr. 10).

Kahe asja poolest erandlik on viies number: sääil ilmub nimelt ajakirja ainus kuulutus kaasisamaalasel, kes lubab teha liivlastele ja Liivi Seltsile kõiksugu puutõid, ja sääil ilmub ka ajakirja ainus konkreetne üleskutse soomlase Jenny-Maija Alpiranta' sulest liivi rahvatantsude kogumiseks.

Populaarteaduslike õpetuste ja arutuste sarja alustab Soomes kalanduskoolis õppind liivi stipendiaat Alfons Berthold oma asjaliku kirjutisega „Raasuke kalade soolamisest“ (nr. 2—4). Siis kirjutab varjunimi Kluukõdmäg tõrvapõletamisest vanasti (nr. 4). Suurt rõhku pannakse Liivi ranniku asustusajaloole, mille kohta toimetus endale eraldi andmeidki palub saata. Moodsad asunikud oma planeeritud uudistaludega elustavad vanad vahepeäl väljasurnud külad, millest tuntakse suurt meeolehääd (nr. 9). Registreeritakse isegi arkeoloogide avastet vanad liivi hauad (nr. 10), arutetakse Loik-küla asukohta (nr. 10), kohanimede „Tubamägi“ ja „Papimägi“ tekkimist (nr. 11) jne.

Seminaristidest-toimetajate spetsiaalhuvisid paljastavad õpetuse ja kasvatus küsimused, mida käsitellakse küll üldiselt (nr. 10), küll eraldi primitiivrahvaste (nr. 11) ja hiinlaste kohta (nr. 13). Teiselt poolt lugejate huvisid on tahetud nähtavasti tabada selliste teemidega nagu näit.: Kas loomad mõtlevad (Dr. Br. Altmanni järgi, nr. 9), Põtradega ratsutamises (nr. 10), Suur-uss söönd inimese ära (nr. 11), Kui palju 500 aastaga on kaevatud maast kulda ja hõbedat välja (nr. 11), Gustav Adolf (nr. 12) jne.

Joonealuse täidab ilukirjanduslik osa. Luuletisi on igas numbris, kõiki kokku 17. Esimeses numbris kohe on D. Vaalgamaa isamaalik laul „Kallis vara“, teises tõlgib K. Stalte Fr. Rückerti luuletise „Nälgi Pärσίας“. Siis järgnevad anonüümsed „Teodorik“ (nr. 3) ja „Märtsiku päev“ (nr. 4). Edasi on lõbus lugu värssides „Koore-sõda“ (nr. 5), kus kirjeldatakse, kuidas 1812. a. sõja päevil küla elanikud põgenend metsa paku ja neid leitud mahatilkund koore jälil kätte. Ajakirja kõige viljakamaks luuletajaks on varjunimeline Kluukõdmäg, kes laulab küll käost (nr. 7), küll lumest (nr. 8), sügisest (nr. 12) jne. Lembe Raandali laulab pateetiliselt „Ära unusta!“ (nr. 6) ja Peetš värsistab „Tee“ (nr. 12). Rahvaluule aineil on loodud laul „Miks

meres on vähe kalu“ (nr. 10). Ja lõpuks esitab toimetus viimases 13. jõulunumbris värssides ülevaate oma aastasest tegevusest, nagu seda meie kalendrikaupmehedki harrastavad.

Ilukirjanduslik proosa baseerub tõlkeil ja kohalikel kultuurajaloosil või rahvaluulelisil kirjeldusil. Esimene nii-öelda novelletikene ilmub anonüümselt 3. numbris päälkirja all „Kutumata küllaline“. Selles jutustetakse üsna elavas ja pildirikkas stiilis, kuidas kord vanasti kuri sokk teind Ire „papile“ ärateenitult tuska. Järgmises 4. numbris kirjeldetakse rasket teoorjuse aega ja rahva kergetusklikku „katolikku minekut“ lootuses, et preestrid oskavad abi nõiduda. Muidugi ei puudu ka liivi rahva armsaim ja ilusaim muistend mereemast ja selle tütre pulmast (nr. 6, 7 ja 10), rahatulest (nr. 8), äravahetatud lapsest (nr. 9) jne. Poet Kluukõdmäg esineb ka prosaistina humoorikate juttudega „Kuidas lihunik ehmatas tõrvapõletaja ära“ (nr. 7) ja „Kuidas vana Peeter püüdis kalu“ (nr. 11). Mitmest numbrist läbi kirjeldetakse merimehe vintsutusi laias maailmas (nr. 7—9). L. Kampenhauseni järgi tõlgitakse „Kõrgesoo silm moonutus“ (nr. 12—13), kuna Hannes Kotka'lt on tõlgitud „Jaanikese jõulukink“ (nr. 13). Muidugi ei puudu ka mõningad naljatilgad (nr. 9).

Kuidas levineb see ajakiri? — Liivi rannikul loetavat teda huviga, eriti vaimustet temast näikse aga need üksikud liivlased, kes asuvad koduküladest kaugemal kusagil üksinduses. Ventspils on on liivlaste suurim „asumaa“, kus neid on nii palju, et nad on asutand isegi Seltsi osakonna ja toetavad agaralt ajakirja. Üksikuid liivlasi elab ka muis Läti linnades. Kolmandas numbris teatab toimetus, et ajakirja tellijate arv olevat kasvand Soomes juba kolmekümnele, ka olevat Rootsist üksikuid tellijaid, Eestit aga ei mainitagi. Eestist sai liivi liikumine tosin aastaid tagasi küll oma alguse, kuid ajaga on Eesti aktiivne abi liivlastele täitsa kokku kuivand ja piirdub praegu ainult Hõimuklubi jõulukinkidega ja hääde nõuannetega. Tüüpiline on sellepoolest ajakirja 7. number, kus kõneldakse, et prof. Saareste soovitand liivlastel igas külas lasteaedu avada, — ja selle ilusa ideelise soovitusega kogu asi ilusasti ja ideerikkalt lõpebki oma loomulikkude surma.¹⁾ Meie oleme oma arust oma ülesande vist sellega täitnud.

Samas 7. numbris on veel kaks palju tõsisemat surmahoopi liivlusele: üksteise järgi surid kevadel 1932 liivlaste „kuningas“ Uldrik Kaapberg-Kõnkamäg ja liivi samuti kirglik patrioot Võnnu linnas Albinus Berthold, kelle mõlema lahkumist toimetus südamevaluga leinab. Liivlaste kuningas oli sisemiselt tõesti haruldane isiksus ja väga jõuline kaunishing, kes on pärandand endast rea õnnestund luuletisigi. Ühe neist avaldab toimetus lahkunu mälestuseks ja see kõlab sõnasõnalises tõlkes nõnda:

¹⁾ Emakeele Selts on siiski seda ettevõtet ka vähesel määral jõudumööda aineliselt toetanud 1932. a. aastal ja on otsustanud toetada ka tänavu. Toimetuse teada pole ettevõtte veel surnud. Toim.

Ärgu ma küll kuning olgu,
siiski kuninga on tukk —
ma ei karda, ma ei põlga
liivi toodud sug(u).

Sellest mul on viha suur,
mida maamees (s. t. lätlane) teeb.
Sellepärast pole muret,
et ma paljaks jään.

Inimene pääle tulgu —
tal on kade silm.
Küll ta kah saab oma sulu,
kui on aeg ju külm.

Ma end pean prii ja prii —
Jumala see meel —
teise alla end ei vii,
süda seda mul ei luba.

Ärgu ma küll kuning olgu,
siiski kuninga on tukk.
Ära naera, ära põlga —
kuninglik mu sugu!

Oma esimese aastakäigu lõpetab liivi ajakiri jõulutervitusega läti, soome, eesti ja liivi keeles — nende rahvaste keeltes, kes on nii sõltuvad üksteisest ja kelle ligem liitumine on läindki läbi selle keele, kes ise on teistesse kadumas. See sümboliseerib liivi ajaloolist funktsiooni Baltikumi minevikus ja osalt ka veel olevikuski.

Vaaldapää.

Uurimistöö soome-ugri keeleteaduse alal Ungaris pärast maailmasõda.

See, mida ma praegu kirjutan, ei taha olla miski teaduslik eritelu, vaid lühike ülevaade meie soome-ugri keeleteaduse praegusest olukorrast Ungaris.

Nagu terves meie elus, nii ka teaduses selle kõikidel aladel sündis pärast maailmasõda suuri muutatusi. Ungaril on olnud suuri kaotusi — ülikoolid, kõrgemad õppeasutised sunniti oma asukohtadest lahkuma võimata päästa omi varandusi. Palju häid raamatuid ja õppevahendeid sattus võõrastesse kättesse. Aastaid ja aastakümneid peab kuluma enne kui sellest löögist toibume ning vähehaaval omi kaotusi asendada suudame. See nõuab aga palju tööd, suurt ja rasket tööd ning võitlust igal kultuurielu alal.

See pole enam elu eest võitlemine relvadega. Sõjatunglad on kustunud, veri on imbunud maapõue; aga nüüd on veel hirksam võitlus käimas: võitlus, kus terve ilm saab veriseid haavu — ja see on majanduslik võitlus. Kuidas võib teadus edeneda, kui kõik seda elustavad lätted kuivavad!

See lätete kuivamine on märgatav eriti teravalt meie teaduse alal. Võtkem näiteks meie ajakirjad: „*Magyar Nyelv*“, „*Magyar Nyelvőr*“ ilmuvad küll võrdlemisi korrapäraselt, kuid nende lehekülgede arv võrreldes sõjajärgsete aastatega on tunduvalt vähenenud. Ajakiri „*Nyelvtudományi Közlemények*“ aga saab päälesõjajärgsest surutisajast kannatada: endise nelja korra asemel ilmub see viimasel ajal üks kord aastas — ja seda on nooremale põlvele muidugi liiga vähe, kelle häälekandjaks see leht on olnud. Suur hulk artikleid ootavad trükkimist, sest on ju enesestmõistetav,

Magda Kövesi.

et kuulsate teadusmeeste uurimused kord ilmuma peavad. Tõeliselt on see aga raske probleem, kuna Ungaris ainult 3 trükikoda leidub, kus uurimustööd soome-ugri alalt trükkida võidakse, ja nii peavad sageli väärtuslikud valmistööd paremaid aegu ootama.

Rahapuudus on alaliselt see, mis meie teadusmeestele uurimusteked suleb. Varemini oli meil kapital, mille abil meie nimekamad teadlased Reguly, Hunfalvy, Budenz ja Munkácsi kaugete sugurahvaste juures omi keelelisi ja rahvateaduslikke uurimusi sooritada võisid. Nüüd aga mitte enam. Ja neilegi, kes omal kulul matkasid teha võiksid, seisab Hiina müürina ees Nõukogude Venemaa.

Enne maailmasõda oli Venemaa meie keeleteadlasile, etnograafidele ja arkeoloogidele avatud, nende tööd hõlbustati Vene ametivõimude ja seltskonna poolt, ning nimelt need retked andsid parimaid tulemusi kõigel kolmel alal. Leidub ju ütlemata palju tarvitamata materjali just Venemaal. Enamik soome-ugri rahvaid, välja arvatud Ungari, ja 1918. a. saadik Soome ning Eesti, elavad siiski selle Hiina müüri taga. Soomlaste kombel seisame meiega käsist seotuna, nagu Wichmann ütleb soomlasist oma aastaaruandes 1928 (Soome-Ugri Seltsi aastaaruanne, 1928, Soome-ugri S. Ajakiri 43); kuigi matka jaoks vajalik toetus on olemas, ei saada aga Venemaalt sõiduluba. Rahvusvaheliste lahkkelide tõttu kannatab teadus tunduvalt.

Nende raskete maailmasõja tagajärgede kõrval meie ei või siiski märkimata jätta soodsaid muudatusi, mis eriti ungari teadusliku töö alal on korda saadetud. Kuigi materiaalsed lätted olid kuivanud,

kuigi meile oli suletud tee Venes elavate keelesugulaste juurde, aita-
sime meie endid teisel teel. Pääle sõda elas meie sõjavangidelaagreis
väga mitmete Venemaa rahvaste esindajaid, nende seas ka meie kau-
gete sugulaste poegi. Nemad moodustasid materjali uurijaille, kes sel
teel nende rahvaste keelega, luulega ja kommetega tutvusid. Kõige
värtuslikumad päälesõjaaegsed uurimuskogud on pärit just nendest
vangilaagritest (F u c h s märkis sõjavangidelt sürjäni, M u n k á s c i
votjaki ja B e k e tšeremissi tekste; kahjuks pole neid veel trükkis
avaldatud). Tõsi küll pole need uurimuse andmed väärtuselt võrdsed
kohapäälsete uurimustöödega, kuid asendavad siiski vajaliku mater-
jali ning on need eriti psühholoogiliselt hinnatavad, kuna see kogu-
mistöö annab tunnistust meie teadusmeeste tööjõust, tööarmastusest
ja elutahtest.

Ilmasõja üheks rõõmustavaks tulemuseks on veel see, et meie
oma sugurahvastele lähemale tulime. Palju sarnast meie saatuses,
eriti eesti rahvaga, õpetas meid üksteist paremini tundma. Hääde
sugulastena ulatasime üksteisele käed (mis ilmasõjas meie tahtmata
olid tõstnud relvi teineteise vastu) ühiseks tööks. Meie teadus sai
suuri abilisi nimedega nagu: Julius Mark (Eestis), Setälä, Wich-
mann, Paasonen, Toivonen (Soomes). Meie keelt õpetatakse siinseis
ülikoolides Helsingis ja Tartus, stipendiumid võimaldavad kolme
rahva noorele keeleuurijate-põlvele täiendada oma teadmisi ning keelt
ja rahvast tundma õppida.

Ühe sõnaga võin öelda, et maailmasõjal oli Ungaris raskete löökide
kõrval ka tõesti rõõmustavaid tagajärgi ning et meie teaduslik töö
osutab aeglast kuid siiski elavnevat paranemistendentsi. Kõigis
neljas ülikoolis on õppetoolid ungari ja soome-ugri keeleteaduse
jaoks ning kõikjal töötavad sel alal esimese järgu tööjõud.

1931. aastal suri prof. J. P á p a y, soome-ugri keeleteaduse
õppejõud Debrecenis, kuid tema tööd jätkatakse varsti, kui ehk juba
polegi leitud talle asetäitja. Tema algatatud tööd ostjaki keele alal
jätkab minu lugupeetud õpetaja prof. N i k o l a u s Z s i r a i, suure
S z i n n y e i järeltulija. Ungari keeleteaduse õppetoolil Budapestis
loeb ungari teadusilma suurimaid jõude — Z o l t a n G o m b o c z,
kes selle kõrval pidevalt tegeleb soome-ugri keeleteaduse alal.
Pécs'is töötab suure eduga A n t o n K l e m m, Szeged'is G e d e o n
M é s z ö l y ja A n t o n H o r g e r.

Võiksin loetella nende kuulsate teadlaste kõrval veel hulga
noori tulevase soome-ugri keeleuurijaid ning kirjeldada nende tege-
vust, kuid jätan selle, kartes igavaksmuutumist, kuna see ainult teat-
tud alal töötajaid huvitab ning neile on see ikka meie ajakirjadest ja
raamatuist kättesaadav. Tahaksin ainult seda tähendada, et vaata-
mata rasketele materiaalsele tingimustele ning väärtuslikkude
ainestikkude geograafilisele isoleerumisele (soome ja eesti uurijail
on siiski enam võimalusi võõrale valitsusele alluvate sugurahvastega
kontakti astuda — juba geograafiline asend aitab selleks kaasa) töö-
tavad meie teadusmehed imestamisväärse usinusega, tahtega ning
eduga soome-ugri keeleuurimise alal.

Magda Kövesi.

Ülevaade soome-ugri kultuurkongresside otsuste teostamisest Eestis.¹⁾

Koguteoses „Tervitus lahe tagant. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura'le tema sajaaastaseks juubelipäevaks Eesti Kirjanduse Seltsilt“ kirjutab mag. August Anni artiklis „Soome kirjandus Eestis“, et teatava üldistusega võiksime nimetada soome luule tundmist Eestis sama vanaks, kui on eesti ja soome rahvas. Sama võiks öelda ka hõimuliikumise kohta eesti ja soome rahva vahel. See on vana ja mitmekesine. Õnneks ei kohusta mind aga praeguse koosoleku napilt mõõdetud aeg vaatlema seda liikumist sügavalt ega laialt. Teen seda lühidalt, sukeldumata ajaloo sügavustesse. Ürgjõuline hõimuliikumine sai teadlikuma ilme Eesti ärkamisajal. Ärkamisaja tegelaste harrastustele sugulustunde äratamisel, mis piirdus rohkem haridusalaga, on iseseisvuse ajal seltsinud poliitilised ja majanduslikud voolud. Kõige rohkem hõimuliikumise alal on teotsenud muidugi kirjanikud ja muud haritlased, see rahva peaaaju, andes sellele liikumisele sisu ja kuju aja kohaselt. Mag. A. Anni oma eelpool nimetatud artiklis loetleb 140 eri raamatut, mis tõlgitud soome keelest eesti keelde 1843. aastast kuni aastani 1929. Mõõda minnes olgu öeldud, neist 86 viimase kümne aasta jooksul, mis näitab, kui palju meie hõimude iseseisvus on viljelnud hõimuliikumist ja kõvendanud sugulustunnet kirjanduse alal. Neile 140 raamatule on viimase nelja aasta vältel tulnud paljugi lisa.

Nagu ütlesin, ei ole mul ülesandeks vaadelda hõimuliikumist laiemas ulatuses, vaid esitan ainult andmeid liikumise kohta, mis sai alguse Helsingis 1920. aasta lehekuu 21. päeval, kui olid koos Soome ja Eesti koolitegelased ja sugulustunde vaimustusel tehti otsus, et 1921. aasta suvel tuleks pidada koolikongress, millest võtaksid osa Soome ja Eesti ning võimaluse järgi Ingeri, Ida-Karjala ja kaugemategi sugurahvaste koolitegelased ja millise kongressi eesmärk oleks nüüdsel sugurahvaste ärkamisajal koguda omi vaimlisi jõude, sellega kinnitada sugulustunnet ja edendada ühis-soome kultuuri.

Kongressid tulidki toime. Esimene neist peeti Helsingis 1921. aasta juuni 20.—22. päeval Ühis-Soome koolikongressi nime all, järgmised Tallinnas 1924. aastal, Budapestis 1928. aastal ja jälle Hel-

---

¹⁾ Koolinõunik G. Olliku ettekanne 9. VI 1933 Soome-Ugri Kultuurkongressi peatoimkondade nõupidamisel.

singis 1931. aastal Soome-Ugri hariduskongressidena. Tuletaksin lugupeetud kuulajatele meelde nende kongresside otsused ja teataksin, millisel määral need otsused on täitmist leidnud Eestis.

Helsingi kongress 1921. aastal võttis vastu järgmised otsused:

1. Ühissoome koolikongress palub Soome Valitsust, et Helsingi ülikoolis asutataks ungari ja eesti keele lektori kohad;
2. Ühissoome koolikongress palub Ungari Valitsust, et Budapesti ülikoolis asutatakse soome ja eesti keele lektori amet;
3. Ühissoome koolikongress palub Soome, Eesti ja Ungari koolivalitsusi, et alamas kui ka ülemas kooliõpetuses pöördaks endisest enam tähelepanu hõimuoludele;
4. Ühissoome koolikongress asutab kuueliikmelise toimkonna, kelle hooleks jääb edaspidi ühissoome koolikongresside korraldamine.

Toimkonna liikmeiks valiti: Ungarist: prof. Gyula Zolnay ja dr. Aladár Bán, Eestist: prof. Peeter Pöld ja koolinõunik Gustav Ollik, Soomest: inspekt. Matti Pesonen ja inspekt. Alfred Jotuni.

Punkt 3. täitmiseks palus kongress, et vastavate maade haridusministeeriumid hääks arvaksid: 1) kutsuda kooliõpetajaid enam kui enne õpetuse andmisel oma hõimurahvaste elu ja olu tähele panema; 2) muretseda tarvitusel olevate õpperaamatute ja atlaste uuenduse eest nimetatud sihis ja 3) uusi õpperaamatuid tarvitusele võttes nõuda ülemalnimetatud soovide täitmist.

Teine kongress Tallinnas 21. juunil 1924. a. otsustas:

2. Valida esindajaiks Eestist Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja Gustav Ollik, prof. Peeter Pöld ja Riigikogu liige Konstantin Päts; Soome poolt inspekt. Matti Pesonen, inspekt. Alfred Jotuni ja ministeeriuminõunik Yrjö Loimaraanta; Ungari poolt akadeemik dr. Aladár Bán, direktor Jozsef Qint ja lektor Sándor Ispanovits.
2. Valida esindajaiks Eestist Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja Gustav Ollik, prof. Peeter Pöld ja Riigikogu liige Konstantin Päts; Soome poolt inspekt. Matti Pesonen, inspekt. Alfred Jotuni ja ministeeriuminõunik Yrjö Loimaraanta; Ungari poolt akadeemik dr. Aladár Bán, direktor Jozsef Qint ja lektor Sándor Ispanovits.

Toon need nimed teatava pieteediga, sest kaks neist, prof. P. Pöld ja dir. J. Qint, on vahepeal oma maise tee juba lõpetanud.

3. Paluda Soome esindajaid leida võimalusi ajakirja loomiseks, mis oleks Soome-ugri hõimude lähenemispüüete kesk-

kohaks ning väljendajaks ja milles kõik sugulusrahvad jõudu mööda kaastööd teeksid.

Kolmas kongress Budapestis 1928. aasta 13. juunil otsustas: haridusminister krahv Kuno v. Klebelsbergi poolt kongressi pidulikul avamiskoosolekul avaldatud ülitähtsat mõtet täielikult omaks võttes püüda mõjuda, et vennasrahvaste kultuuri vastastikuse tutvustamise eesmärgil Eestis, Soomes ja Ungaris asutataks soome-ugri instituudid. Need soome-ugri instituudid kindlustaksid Eesti, Soome ja Ungari vahelise vaimlise ühenduse püsiva alalhoidmise, intensiivsema edendamise ja muu seas ka leiaksid tee teadlaste ja üliõpilaste vahetuse käimapanemiseks.

Neljandal kongressil 18. juunil 1931. a. Helsingis Eesti, Soome ja Ungari kongressi korraldavad toimkonnad leppisid kokku peale organisatsiooni küsimuste, mis jäid iga maa koduseks asjaks, järgmistes küsimustes:

1. Eestis, Soomes ja Ungaris pühitsetakse hõimupäeva igal aastal oktoobrikuu kolmandal laupäeval. Eriti sooviti, et iga maa aegsasti teataks hõimupäeva pühitsemisest oma rahva liikmetele, kes elavad välismail.
2. Kultuurkongresside normaalseks vaheajaks tuleb pidada 5 aastat, kuid asjaomane maa, kus kongress peetakse, võib seda aega, kokku leppides teiste maade toimkondadega, lühendada kahe aasta võrra või pikendada ühe aasta võrra.
3. Järgmine kultuurkongress peetakse eestlaste kutsel Eestis.
4. Elava sideme pidamiseks kongresside vaheaegadel tulevad kongresse korraldavad toimkonnad kokku igal aastal, soovitatavalt hõimupäevadel. Neil koosolekuil otsustatakse põhimõttelikud küsimused sel viisil, et igal maal on üks hääl. Esimene toimkondade koosolek peetakse Soomes 1932. aastal, järgmised koosolekute kohad otsustatakse eraldi.
5. Koosolekule ei valita juhatajat, vaid juhatajaks on selle maa toimkonna juhataja, kus koosolek toimub.
6. Selle maa toimkond, kus kongress peetakse, kogub ja avaldab kongressil peetud esitised ja kõned.

Neile kongresside otsustele tuleb lisaks veel tuua toimkondade otsus, mis vastu võeti ühisel nõupidamisel 1932. aasta juunikuul Helsingis, ja nimelt: paluda Eesti ja Soome valitsusi korraldada, et kõigis eesti ja soome keskkooles õpetataks vastavalt soome ja eesti keelt, kuid mitte iseseisva aina — võõrkeelena, vaid selle õpetamine tuleks ühendada emakeele õpetamisega vanemais klassis, suurendades selleks

paari tunni võrra nädalas emakeele tundide arvu ja muutes vastavalt õppekavu. Ungari keele õpetamine Eestis ja Soomes ja eesti ning soome keele õpetamine Ungaris asendada vastavate rahvaste mõjukama kirjanduse ja ajaloo õpetamisega.

Kuidas on need otsused täitmist leidnud Eestis?

Kõigepealt peab tähendama, et organiseerimise puutuvad küsimused on Eestis teostatud täiel määral. Vastavalt teise kongressi otsusele on loodud sihtasutus „Fenno-Ugria“, millega on liitunud 33 organisatsiooni ja asutist, mis korraldab osavõtu kolmandast ja neljandast kongressist ja pidevalt ajab hõimuasju jõudu mööda, muu hulgas peab ülal alalise büroo hõimuküsimuste korraldamiseks ja annab välja ajakirja „Eesti Hõim“. Viimane jätkab soome tegelaste poolt vastavalt II kongressi otsusele asutatud, kuid osavõtu puudusel oma ilmumise pea lõpetanud ajakirja „Fenno-Ugria“ ülesandeid ja on meile õieti tarvilik hõimuküsimuste propageerimiseks ning hõimupäevade korraldamiseks.

Täitmist on leidnud ka kongresside otsused, mis puutuvad ülikooli: Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolis töötab hea eduga soome keele lektor ja on andnud meie keskkoolidele eesti keele õpetajaid, kes valdavad ka soome keelt. Samuti on Tartu Ülikoolis ametis ungari keele lektor. Kolmanda kongressi otsuse täitmiseks on asutatud Soomeugri komitee, kuhu kuuluvad professor Julius Mark juhatajana; professorid Harri Moora, Julius Mägiste ning Albert Saareste ja ülikooli õppejõud dr. Oskar Loorits ning mag. Ferdinand Leinbock. Komitee saab toetust kultuurkapitalist ning riigi eelarvest ja on võimaldanud õppimist Eestis ungarlastele ja soomlastele ning vahetanud teaduslikke töid hõimurahvaste ülikoolidega.

Vähem täitmist on leidnud kongresside otsused ja soovid alg- ja keskkoolide suhtes, kuigi need soovid on leidnud tähelepanu koolide õppekavades ja muus haridusministeeriumi korraldustes. Algkoolide õppekavades on esile tõstetud hõimurahvaste ajalugu ning maateadus ja laulude hulgas leidub palju soome ja mõni ungari laul. Kahjuks on algkooli lugemikkudes soome palasid vähe ja ungari tooted puuduvad täiesti. Keskkoolide õppekavade seletuskirjas on öeldud, et „soome kirjandus on teiste võõrkirjanduste hulgas erikohal, teda tuleb hinnata mitte üksi üldkunstilise väärtuse järgi, vaid rahvuskultuuriliseltki; temas kujutatud elu ja inimesed huvitavad meid peale muu oma läheduse ja sugulusega“. Lugemispalade hulgas on nimetatud „Kalevala“, Juhani Aho „Raudtee“, „Panu“ ja „Laastud“, Aleksis Kivi „Seitse venda“. Keeleõpetuses tuleb kavade järgi anda

humanitaargümnaasiumides ülevaade soome-ugri, eriti läänemere-soome keelkonnast. Ajaloos käsitletakse õppekavade järgi soome-ugri rahvaste algkodu ja kultuuri, nende rändamisi ja kokkupuuteid teiste rahvastega, algsoomlaste asumist nende praegustesse elukohadesse ja Ungari riigi saatust.

Soome keelt on õpetatud eraviisil vaid üksikuis keskkooles, kus on soome keelt valdavaid õpetajaid või kus koolijuhataja on soome orientatsiooniga, nagu Tallinna linna tütarlaste kommertsgümnaasiumis. Praegu on Haridus- ja sotsiaalministeeriumis kaalumisel korraldus, milles kavatsetakse anda juhatusi soome keele õpetamiseks keskkooles. Millise kuju võtab see korraldus, ei ole veel selgunud, kuid igatahes jääks ka selle korralduse järgi soome keel õppeaineks, mida võiks õpetada eraviisil omaette õppeainena. „Fenno-Ugria“ ettepanek, teostada soome keele õpetamist vastavalt kongresside toimkondade 1932. aasta otsusele ühes emakeelega, ei leidnud esialgu ministeeriumis poolehoidu vastava aja ja õpetajate puudusel, aga see ettepanek võib tulla uuesti kaalumisele, kui päevakorda jälle tuleb keskkoolide seaduse muutmise.

Viimase kongressi otsus hõimupäeva pühitsemise kohta on leidnud täitmist: hõimupäeva pühitseti 1931. ja 1932. aastal oktoobrikuus laialt üle kogu Eesti, eriti koolides, millele on kaasa aidanud Haridus- ja sotsiaalministeeriumi heatahtlik soovitus. Ka leiab täitmist otsus hõimumaade toimkondade nõupidamiste kohta, nagu meie seda näeme praegu oma silmaga. Kongresside vaheaeg tuleb vist küll nii pikk kui vähegi lubatud, kui majanduslikud olud ei muutu tunduvalt paremaks. Selle küsimuse otsustab muidugi lähem tulevik. Toimkondade nõupidamised muutuvad aga selle tõttu veel väärtuslikumaks ja vajalisemaks.

Nagu nähtub eelpool toodud lühikesest ülevaatest, ei ole Eestis täitmist leidnud kõik Soome-Ugri hariduskongresside soovid, kuid mõne sammu oleme jõudnud siiski edasi, e *pur si muove* — ta liigub ometi. Ja see annab jõudu hõimutöö jätkamiseks ka tulevikus. Teeme seda tööd jõudu mööda teadmises, et meie ei ole üksi, et meie tööd heatahtlikult jälgivad ja toetavad vennasrahvaste hõimutegelased.

G. Ollik.

KROONIKA.

Soome-Ugri kultuurkongressi peatoimkondade järjekordne nõupidamine

peeti reede 9. VI õhtul kl. 17 Tallinnas raekoja saalis. Helsingist olid sel puhul sõitnud kohale peatoimkonna esimees Matti Pesonen, Helsingi ülikooli esindaja prof. K. S. Laurila, peatoimk. sekretär dr. F. A. Hästesko. Ungari esindajana võttis nõupidamisest osa lektor dr. J. v. Weöres. Eesti esindajatena olid kohal: „Fenno-Ugria“ nõukogu esimees K. P ä t s, abiesimees G. O i i k, juh. esim. A. Veiderman, juhatusliikmeid (H. Kuusik, A. Meikop, V. P ä t s, A. Treufeldt), dir. G. Ney ja prof. M ä g i s t e Tartu ülikooli ning Tartu Akad. Hõimuklubi saadikuna.

Koosolekul kuulati ära aruanded viimase kultuurkongressi otsuste täideviimisest, mille esitasid Eesti poolt dir. G. O i i k *) Soomest dr. Hästesko, Ungarist dr. v. Weöres. Professor Laurila kõneles hõimumaade ülikoolide õppejõudude vahetusest. Õppejõud, kes peaksid ühe kuu kestes loenguid naabermaa ülikoolis, peaksid oma erialasse puutuvate loengute kõrval esinema ka populaarteaduslike kõnedega suurele publikule.

B. Linde algatas küsimuse, et kas hõimumaade kunstiuuseumid ei saaks vastastikku vahetada üksteisele laenuks kunstiesemete komplekte või jälle vastastikku kinkidagi üksikuid kunstiesemeid. Dir. N. Nurmiste kõneles tehnikumi ja tööstuskoolide õpilaste praktika võimalustest hõimumaail. Vastavad koolid peaksid selleks koguma andmeid. A. Veiderman kõneles hõimumaade koolinoorsoo ühissuvekursuste korraldamise võimalustest. Selliseid ühiskursusi on korraldatud juba Saksa ja Pansuse koolinoorte vahel ja nende sihiks on rahvaste lähendamine.

Dr. v. Weöres esitas Ungari hõimutegelase dr. A. Bán'i ettepaneku, tulevikus loobuda võõrkeelte (nagu

saksa k.) tarvitamisest soome-ugri kultuurkongresside ettekandeis ja korraldada ettekanded päämiselt selle hõimumaale keeles, kus peetakse kongress. Ettepanekuile järgnenud pikemal läbirääkimistel pooldati üldiselt kõiki ettepanekuid ja paluti peatoimkondi eri mais astuda samme nende teostamiseks. Õppejõudude loengutevahetuse võimalusi Tartu ülikooli seisukohalt valgustab ja pooldab J. Mägiste. Ainult dr. Bán'i ettepaneku tegelikus läbiviidavuses avaldatakse mitmelt poolt kahtlust, selle otsustamine lükatakse järgmise aasta koosolekuks.

Läbirääkimistel tõstetakse veel eriti esile hõimukeelte õpetuse küsimus (Mägiste' poolt), rõhutatakse selle tegeliku läbiviidavuse kaalumise tarvet (õpetajate ettevalmistus, õppekavade ja vahendite küsimus jne.). Otsustatakse paluda peatoimkondi eriti Eestis ja Soomes valvel olemal hõimukeelteõpetuse koolidesse viimise eest ja lähendada seejuures ettetulevaid tegelikke küsimusi (nagu õpetajatevalmistus jne.). Kaalutakse veel Liivi rahvamaja ehitamise küsimusi, ning otsustatakse veel paluda peatoimkondi samme astuda hõimumaade keskraamatukogusse ühes ü n d e k s e m p l a r i muretsemiseks võimalikult kõigist hõimumaail ilmuvaist teoseist (probleem, mida on juba varemini arutanud Soome-Eesti üliõpilaspäevad).

Õhtul sõitsid nõupidamisest osavõtjad Kosele, kus Ajakirjanike Kodus oli õhtueine. K. P ä t s ja prof. Laurila, kes vanad tuttavad, esinesid siin meeleolurikaste kõnedega, sõna võtsid ka dr. v. Weöres ja J. Mägiste.

Retk liivlaste juurde.

Vahenditult laulupeo järele korraldab Soomsluist ühes „Fenno-Ugriaga“ eestlaste-soomlaste ühise õppe- ja tutvitusretke liivi hõimurahva juurde Latvijasse.

Asutis „Fenno-Ugria“ 1932. aasta tegevusaruanne.

Asutis „Fenno-Ugria“ 1932. a. tegevus jagunes üldistes jootes 3 ossa: 1) hõimupropaganda, teadeteandmise ja tõlketööde osa, 2) kõnehommikute, hõimupäeva, hõimuriikide aastapäeva-aktuste, mälestuspäevade jne. korralda-

*) Järgnevas, k. a. oktoobrikuul ilmuvas „E. Hõimu“ numbris peatatakse veel selle koosoleku päevakorral, nimelt sääli tehtud otsustel. Puhtehnilistel põhjustel piirduetakse käesolevas nr-is vaid nende lühikeste märkmetega siin. Ruumi on seekord saadud anda ainult dir. G. O i i k u ülevaatele (lk. 29—33).

mise osa ja 3) hõimumaade ja oma kodumaa ekskursioonide ning turistide abistamine.

Hõimupropaganda mõttes avaldati aasta kestes soome ajalehis kirjutusi, mis puudutasid eesti keele õppimist Soomes ja soome keele õppimist Eestis, propageeriti Eestis reisimist, mis võrreldes eelmiste aastatega 1932. a. suvel olude sunnil märksa kahanes. Vastati hõimualadesse puutuvale järelepärimisile (1932. a. kirjavahetus käsitab 378 nr-it). Büroo tõlkis ametlikke dokumente, tunnistusi, volikirju, kirju, kuulutusi, kõnesid jne. artiklreis ajalehtedele, seadusi ja määrusi ametiasutustele.

Koos Eesti-Soome-Ungari Liidu tege- lastega korraldas asutise büroo mõned aktused ja kõnehommikud muusikalise osaga. Kevadsemestril oli kõnehom- mikuid kaks. Ühel esines lektor J. Györke kõnega „Trianoni rahu“ ja teisel dr. P. Johanson kõnega „Põhja-Eesti rannastiku asustamine“. Korraldatud aktusist olgu nimetatud Soome vabaduspäeva aktus Kommerts- kooli aulas; koos Soome Klubiiga korral- dati Kalevala päeval aktus NMKÜ saa- lis, Hõimupäeva aktus Estoonia kont- sertsaalis.

Asutise Hõimubüroo ekskursiooni ja reisijate osakonnas on võidud 1932. a. märgata tegevuse kahanemist. Kuna küll kevadpoolel tuli vastata paljudele reisimist, suvitamist ja supelasutisi pu- tuvatele kirjadele, ei tulnud Soomest raha kursivahe tõttu oodatud arvul suvita- jaid. Seevastu sõideti aga Eestist märksa enam Soome. Bürool tuli üksi õpilasile, üliõpilasile ja õpetajaile anda alandatud sõiduhinna saamiseks Soome 247 tunnistust. Ekskursioone võeti Soomest vastu vaid 5, neist üks õpilas- ekskursioon, teised organisatsioonide rühmitised. Loomulikult hoolitses büroo nende majutuse, toitmise ja juhtimise eest. Üksikuile reisijatele hõimumaalt muretseti reisupileteid, tube hotellidesse, pansioonidesse, toimetati neid edasi teis- tesse linnadesse, hoolitseti hinnaalan- duste hankimise eest rühmasõitjaille raudteel ja laevus.

Suvel 1932. a. peeti Helsingis esi- mene Soome-ugri Kultuurkongresside Peatoimkondade vaheline nõupidamine, millest Eesti poolt võtsid osa Asutise esimees A. Veiderman, dir. O. J. Kiesel ja tõlgina asutise asjaajaja. Koosolekul arutati soomlaste poolt algatatud küsi- musist järgmisi: 1) Kas oleks mingeid

võimalusi avada tee kultuur tööle Vene- maal asuvate hõimurahvaste keskel; algataja inspekt. M. Pesonen. 2) Kuna kultuurkongresside vaheaajad on piken- datud, siis kas poleks võimalusi neil vaheaegadel saata kõnelejaid teiste hõim- rahvaste juure, näit. hõimupäeviks või muuks sobivaiks juhtudeks; algataja Y. Loimaranta. 3) Diasporatöö. — Eesti toimkond tõstis üles järgmised küsimused: 1. Hõimukeelte, eriti eesti ja soome keele õppimine ühenduses emakeele õpetamisega keskkooles. 2. Hõimumaade kodanikkude õiguste siseriikliku ühtlustamise teoreetilised ettevalmistustööd hõimumais. 3. Liivi Rahvamaja küsimus.

Sügissemestril 1932 võis märgata uut elavat huvi soome keele õppimise vastu. Osalt Asutise juhatusliikmete poolt asutatud Soome klubis korraldati 2 soome keele kursust. Edasi õpetati linna Kommertsgümnaasiumis vabataht- liku aina 2 vanemas klassis soome keelt. Kaitseliit, naiskodukaitse, õhvit- seride keskkogu ja Kõrgem sõjakool on igaüks korraldanud Asutise õhutusel soome keele õppimise võimalusi oma liikmetele. Enamjaolt kursuste õppetööd on juhatanud Asutise asjaajaja.

1932. a. tegevusaastal peeti Asutise nõukogu koosolek 3. aprillil, millest võttis osa 8 liikme-organisatsiooni esin- dajat. Juhatus käis aasta jooksul koos 10 korda. Tõõjõude on asutisel 1 pal- galine asjaajaja, kellele suvepuhkuse ajal on võetud asetäitja.

Asutis „Fenno-Ugria“ on andnud välja ajakirja „Eesti Hõimu“, mille tegeli- kaks toimetajaks m. a. oli Tartus asetsev Akadeemiline Hõimuklubi. Ajakirja on ilmunud 1932. a. 4 numbrit.

Akadeemilise Hõimuklubi tegevusest viimastel kuudel.

Eeskavalisi õhtuid on peetud:

Soome Vabariigi aastapäeva puhul detsembrikuul peeti Üliõpilasmajas pidu- lik koosolek laiemale hulgale ja kutsu- tud külalisile.

Hõimuklubi jõulupuu peeti 8. det- sembril traditsioonikohase „pikku-jõu- luna“, millest osa võttis üle 80 üliõpi- lase.

„Kalevalapäeva“ puhul korraldati laiemale hulgale Aia tän. auditoriumis eeskavaline õhtu, mis lõppes „Suomi“ filmiga.

Ungari Vabaduspüha puhul 15. märtsil korraldati Üliõpilasmajas Ungari õhtu,

mille eeskava pakkusid kohalikud ungarlased.

Vähemaulatuslikuna peeti 7. mail Üliõpilasmajas eeskavaline õhtu, mille sisuks oli ettekanne Ingeri üle ja elavad läbirääkimised sellel teemil.

Kõik nimetatud õhtud on ära peetud suure osavõtjate arvuga.

Hõimuklubi juhatus on ära pidanud 8 koosolekut. Hõimuesinduse koosolek peeti 26. mail.

Juhatuse algatusel ja üliõpilasorganisatsioonide kaasabil korraldati detsembrikuul korjandus Liivi ja Lutsi

laste jõulupuude heaks. Korjandus tõi sisse Ekr. 349.06, millest Ekr. 249.73 kulutati Liivi ja Lutsi laste jõuluingitusteks ja jõulupuude korraldamiseks, ülejäänud osa pandi panka nende hõimude haridustöö arvele. Liivis käisid kingitusi üle andmas ja kohapealsete oludega tutvumas 2 Hõimuklubi esindajat. Kavatsatud oli ekskursioon Liivi hõimu juurde, milline aga jäi ära osavõtjate puudusel.

Lähemaks ülesandeks on Tartus ärapeetavad soome keele kursused, millised toimuvad 15. juunist — 15. juulini.

ERK

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLITILINE AJAKIRI.

Vastutav ja peatoimetaja mag. geogr. *Edg. Kant*. Toimetuse liikmed: dotsent dr. jur. *E. Ein*, õigusteadlane *V. Nõges*, majandusteadlane *Ed. Poom*, õigusteadlane *Ed. Sahkenberg*, keeleteadlane *Ed. Roos*, majandusteadlane *Leo Sepp*, ajakirjanik-toimetaja *H. Tammer*. Väljaandja: *Eesti Rahvuslaste Klubi*.

Kaastööd lubanud majandusteadlane *T. Enders*, riigikohtunik *T. Grünthal*, mag. phil. *R. Indreko*, majandusteadlane *J. Jaanusson*, ajakirjanik-toimetaja *E. Jalak*, mag. jur. *N. Kaasik* (Genf), loodusteadlane *H. Kauri*, põllumajandusteadlane *P. Kind*, dir. *K. Kornel*, eradotsent dr. ès. sc. *J. Kranig*, major *K. Kirkmann*, Ülikooli rektor prof. *J. Köpp*, majandusteadlane *J. Kütt*, ajakirjanik-peatoimetaja *Ed. Laaman*, koolinõunik *J. Lang*, dr. jur. *L. Leesment*, vitéz *B. Losonczy* (Ungarist), maadeteadlane *J. Maide*, kasvatusteadlane mag. phil. *M. Meiusi*, riigiteadlane *Georg Meri* (Pariis), professor *H. Moora*, ajakirjanik-toimetaja *M. Nurk*, dir. *R. Olbrei*, mag. geol. *K. Orviku*, kunstiajaloolane *R. Paris*, õigusteadlane adv. *A. Peet*, mag. phil. *A. Perandi*, kirjanik *E. Peterson*, õigusteadlane adv. *K. Peterson*, reserv-admiral *J. Pitka*, õigusteadlane *H. Pullerits*, haridusinstruktor *G. Puu*, koolidirektor *J. Roos*, mag. phil. *G. Ränk*, õigusteadlane-sündik *K. Selter*, dotsent dr. phil. *H. Sepp*, õigusteadlane adv. *A. Susi*, kindralmajor *A. Tõnisson*, Ülikooli prorektor prof. *J. Uluots*, kunstiajaloolane *Alfr. Vaga*, õpetaja *A. Vaigla*, dotsent dr. phil. *J. Vasar*, major *P. Villemi*, peatoimetaja mag. *Y. Vuorjoki* (Soomest) j. t.

Ajakiri „ERK“ käsitleb poliitilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ja kultuurilisi küsimusi rahvuslikult platvormilt.

„ERK“ ilmub 10 korda aastas. Tellimishind aastas Kr. 2.—, poolaastas Kr. 1.20, üksiknumbrid à 25 senti. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised riigis. Toimetuse aadress on TARTU, MAARJAMÕISA 48—1. Talituse aadress: TARTU, POSTKAST 140.